

RAPORT

NAJLEPSZY CZAS POLSKI

[1992] ————— [2022]

**ZWIĄZEK PRZEDSIĘBIORCÓW
I PRACODAWCÓW**

Warszawa 28/06/2023

SPIS TREŚCI

30 LAT POLSKIEJ GOSPODARKI – KLUCZOWE DANE	3
WPROWADZENIE	5
CO MYŚLIMY O TRANSFORMACJI?	8
TRZY DEKADY POLSKIEGO EKSPORTU	12
BEZROBOCIE I INFLACJA W POLSCE W OSTATNICH TRZECH DEKADACH	18
PRODUKT KRAJOWY BRUTTO W POLSCE W LATACH 1990-2022.....	21
INWESTYCJE W POLSCE	23
SILNA MARKA POLSKA, A PRZEDSIĘBIORSTWA W KRAJU I DOCHODY PODATKOWE.....	26
PODSUMOWANIE.....	31
BIBLIOGRAFIA.....	33

30 LAT POLSKIEJ GOSPODARKI – KLUCZOWE DANE

- Wartość polskiego eksportu w ostatnim trzydziestoleciu wzrosła 26-krotnie z poziomu 13,2 mld USD w roku 1992 do 350 mld USD w roku 2022.
- Jak podaje Główny Urząd Statystyczny najważniejsze dla polskiego eksportu są kraje rozwinięte (86,4 procenta eksportu), a w szczególności Unia Europejska (75,1 procenta). W 2021 roku głównym kierunkiem eksportu polskich towarów były Niemcy (378,4 mld zł) na drugim miejscu uplasowały się Czechy (77,8 mld zł), a na trzecim Francja (75,5 mld zł).
- U progu transformacji ustrojowej wskaźnik eksportu jako procentu PKB wynosił 24,3 procenta. Po spadku trwającym do roku 1995, dziś udział eksportu w PKB wynosi 55,8 procenta (dane za rok 2020).
- Około 55 procent całego eksportu i 60 procent eksportu towarów z Polski realizowane jest przez firmy o kapitale zagranicznym.
- Łączne tempo wzrostu gospodarczego Polski, licząc od roku 1990, plasowało się poniżej światowej średniej i sytuowało Polskę na 81. miejscu na świecie. Wciąż jednak przyspieszamy, bo 10-lecie 2011-2021 umiejscowiło nas na 6. pozycji wśród najszybciej rozwijających się gospodarek UE.
- Jeszcze w roku 1990 PKB per capita w Polsce było, aby pokazać skalę rozbieżności w wymiarze globalnym, ponad 13-krotnie niższe niż w Japonii, ponad 11-krotnie niższe niż w RFN, ponad 12-krotnie niższe niż w Stanach Zjednoczonych, niemal 10-krotnie niższe niż we Francji, czy – analizując sytuację w krajach bliższych ówczesnej Polsce, niższe o 1130 USD niż w Jugosławii, o 800 USD niższe niż na Węgrzech, o 1660 USD niższe niż w Czechosłowacji i o 530 USD niższe niż w Bułgarii.
- PKB per capita w Polsce w roku 1989, jak podaje Forum Obywatelskiego Rozwoju, wynosiło zaledwie 32,7 procenta poziomu ówczesnych Niemiec. Dla porównania to samo porównanie wypadło znacznie lepiej na Ukrainie (43,4 procenta), w Estonii (43,2 procenta) czy na Węgrzech (48,8 procenta).
- Po roku 1989 polska gospodarka rosła jednak zdecydowanie najszybciej spośród 11 państw członkowskich UE będących jednocześnie byłymi krajami socjalistycznymi. Tylko w latach 1989-2017 PKB per capita wzrosło w Polsce o 202 procent.
- Inflacja w Polsce w roku 1992 wynosiła 43 procent (w roku 1989 zbliżała się do 600 procent!) i notowała tendencję spadkową. W roku 2022 średnioroczny wskaźnik inflacji wynosił 14,4 procenta i był najwyższy od roku 1998.

- Stopa bezrobocia w 1990 roku wynosiła 6,5 procenta. Szczytowa wartość przekraczająca 20 procent odnotowana została w roku 2003. Dziś Polska może pochwalić się poziomem bezrobocia, które w maju bieżącego roku, według danych GUS, wyniosło 5,1 procenta i było najniższe w całej Unii Europejskiej.
- W latach 1995-2020 stopa inwestycji w Polsce wahała się w przedziale od 17 do 24 procent. Między 1997, a 2015 rokiem oscylowała wokół poziomu średniej unijnej, ale pozostawała poniżej średniej państw Grupy Wyszehradzkiej. W 2022 stopa inwestycji w Polsce wyniosła zaledwie 16,7 procenta, co uplasowało Polskę na trzecim miejscu od końca wśród państw Unii Europejskiej.
- Między rokiem 1990, a 1999 w Polsce zarejestrowano około 1,5 mln przedsiębiorstw. W porównaniu z poprzedzającym dziesięcioleciem liczba firm wzrosła około dwudziestokrotnie. Między rokiem 2000, a 2010 powstało około 1,8 mln firm. Dziś, według danych Głównego Urzędu Statystycznego (dane z lutego 2023 r.) w Polsce działa 4,3 mln działalności gospodarczych i 602 tysiące spółek. Jest to liczba o 3,5 procenta wyższa niż jeszcze przed pandemią.
- Dochody budżetu państwa w roku 1990 wynosiły 19 624,1 mln zł, by w roku 2022 osiągnąć wartość 504 968,2 mln zł.
- Według analiz Warsaw Enterprise Institute, przy zachowaniu obecnego tempa rozwoju gospodarczego, Polska może "dogonić" niemiecką gospodarkę za 34 lata.
- U progu transformacji ustrojowej zatrudnienie w rolnictwie wynosiło niemal 25 procent. Według danych GUS za rok 2022 w sektorze pracowało już zaledwie 8,4 procenta osób aktywnych zawodowo.
- Wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych z Polski od czasu naszego wejścia do UE wzrosła dziewięciokrotnie, z poziomu 5,2 mld EUR w roku 2004 do 47,6 mld EUR w roku 2022.
- Od początku okresu transformacji ustrojowej Polska zbudowała przeszło 5 000 km dróg ekspresowych i autostrad.
- Według badań CBOS Polacy, z perspektywy czasu, pozytywnie odnoszą się do decyzji o zmianie systemu. Najwyższe poparcie dla zmian notowane było 2009 i 2010 roku.
- W rankingu World Happiness Report 2023 klasyfikującym narody świata według poziomu zadowolenia ze swojego życia Polska zajęła 39. Miejsce.

WPROWADZENIE

Od początku transformacji ustrojowej Polska przeszła szereg przeobrażeń, które sprawiły, że nasz kraj ze stosunkowo biednego reprezentanta bloku wschodniego stał się jedną z najważniejszych gospodarek Europy. Liczne sektory krajowej gospodarki są dziś czempionami na rynkach globalnych, o czym nie było mowy jeszcze przed trzydziestoma laty.

Skok rozwojowy rozlał się na w zasadzie wszystkie dziedziny życia. Wzrost PKB, rekordowa zwyżka wartości i wolumenu eksportu, dochodów podatkowych, średniego wynagrodzenia niższa stopa bezrobocia, poprawa jakości życia Polaków, wyższy średnio poziom wykształcenia, lepsze warunki mieszkaniowe, wyższa średnia długość życia. Czynników dających wymierny obraz sukcesu jaki Polska odniosła w ostatnim trzydziestoleciu jest mnóstwo. Kluczowe z nich omówione zostaną w dalszej części raportu.

W szeroko pojmowanym okresie transformacji ustrojowej na znaczeniu zyskiwać zaczął sektor usług, co zbliżyło strukturę krajowej gospodarki do tej obecnej w bogatych państwach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Rozwój sektora usług odbywał się niejako kosztem innych działów gospodarki. Na przykład jeszcze na początku lat dziewięćdziesiątych w rolnictwie zatrudniony był co czwarty Polak, w 2022 roku było to zaledwie 8,4 procenta naszych rodaków¹. Spadek zatrudnienia w rolnictwie dobrze obrazuje ewolucyjną zmianę, która dokonywała się w Polsce w ostatnich trzydziestu latach. Niższy odsetek zatrudnionych w tym sektorze nie oznacza bowiem spadku kluczowych wskaźników – wręcz przeciwnie. Średnia wielkość gospodarstw wzrosła – podobnie zresztą jak poziom technicyzacji, co przełożyło się na wzrost efektywności. Skutkiem tego są rekordowe odczyty wartości eksportu artykułów rolno-spożywczych z Polski², które wskazują na niespotykaną dotąd wielkość sprzedaży zagranicznej polskiej żywności, która wyniosła w 2022 roku 47,6 mld EUR.

Wzrost profesjonalizacji krajowej gospodarki, zoptymalizowanie procesów oraz relatywnie pozytywne zmiany, które zaszły w otoczeniu prawno-legislacyjnym poskutkowały sukcesem, który pozwolił Polsce znacząco zniwelować różnice dzielące nas z gospodarkami tak zwanej Starej Unii. W efekcie tych zmian w dekadzie między rokiem 2011, a 2021 Polska była trzecią najszybciej rozwijającą się gospodarką Unii Europejskiej, ustępując tylko Malcie i Irlandii.

¹ *Pracujący, bezrobotni i bierni zawodowo (wyniki wstępne Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności)*, Główny Urząd Statystyczny, 2022.

² *Wyniki polskiego handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi za cały 2022 r. – rekordowy wzrost wartości polskiego eksportu*, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, Warszawa 2023, s. 1.

Jak wyliczył Warsaw Enterprise Institute w badaniu *Bilans Otwarcia*³, w samym tylko okresie 2019-2020 PKB per capita w kategoriach parytetu siły nabywczej wzrósł w Polsce z poziomu 73 do 76 procent średniej unijnej. W tym samym czasie ten sam wskaźnik w Niemczech wzrósł o jeden punkt procentowy do poziomu 121 procent średniej UE. Oznacza to, biorąc także pod uwagę inne wskazane przez WEI dane, że gdyby tempo doganiania Niemiec utrzymało się na tym poziomie, co dziś, Polska dogoniłaby zachodniego sąsiada za 34 lata.

Zmiany, które nastąpiły w Polsce po roku 1989 pociągnęły za sobą kolejne. Przełomowym momentem i swoistym punktem zwrotnym dla naszej gospodarki było przystąpienie do struktur Unii Europejskiej w 2004 roku. To właśnie Wspólnota stała się trampoliną rozwoju gospodarczego kraju. I choć należy poczytywać ten okres jako względnie jednoznaczny sukces, to niektóre tezy dotyczące skali rozwoju naszego kraju stawiane są nieco na wyrost – szczególnie gdy zestawimy tempo rozwoju naszego kraju nie tylko państwami regionu, ale w skali globalnej.

W roku 2020 Polska była 20. największą gospodarką świata, uwzględniając parytet siły nabywczej⁴. Gdy pod uwagę weźmiemy PKB per capita, byliśmy na szóstym miejscu od końca w Unii Europejskiej i 43. na świecie. Łączne tempo wzrostu gospodarczego Polski, licząc od roku 1990, plasowało się poniżej światowej średniej i sytuowało Polskę na 81. miejscu na świecie. Wciąż jednak przyspieszamy, bo 10-lecie 2011-2021 umiejscowiło nas na 6. pozycji wśród najszybciej rozwijających się gospodarek UE.

Pod uwagę należy brać fakt, że początki okresu transformacji w Polsce przypadały na czas, kiedy to inne gospodarki świata – wolne od komunizmu – nie stały, jak Polska, w miejscu i nie były przez lata spętane przez uniemożliwiający swobodny rozwój system społeczno-ekonomiczny. Paradoksalnie w kwestii doganiania Zachodu Polsce w pewnym sensie przysłużyła się pandemia koronawirusa. Rok 2020 oznaczał dla wielu największych gospodarek spadek eksportu – dla nas odwrotnie. Polska we wskazanym czasie ustanowiła kolejny rekord wartości handlu zagranicznego oraz osiągnęła najkorzystniejsze

³ Piech K., *Bilans Otwarcia. 30+ lat od transformacji systemowej – osiągnięcia i zagrożenia*, Warsaw Enterprise Institute, Warszawa 2021, s. 5.

⁴ Dane na podstawie, Piech K., *Bilans Otwarcia...* op. cit. s. 5.

w historii saldo wymiany handlowej. W tym czasie nasz kraj był też dwudziestym światowym importerm towarów. Wciąż rośnie także nasza pozycja w klasyfikacji największych unijnych eksporterów.

Dziś możemy się chwalić. Od czasu rozpoczęcia procesów przekształceniowych krajowa wartość eksportu wzrosła 26-krotnie z poziomu 13,2 mld USD w roku 1992 do 350 mld USD w roku 2022. Z 6,5 do 23 procent wzrósł odsetek Polaków z wyższym wykształceniem, nominalnie średnie wynagrodzenie wzrosło dziewięciokrotnie, zbudowaliśmy przeszło 5 000 km dróg ekspresowych i autostrad. Inwestowaliśmy w rozwój przedsiębiorczości, infrastrukturę, szkolnictwo, służbę zdrowia.

W kontekście okresu transformacji często używa się sformułowań takich jak „cud gospodarczy”, a o Polsce mówi jako o „gwiazdzie Zachodu.”

Związek Przedsiębiorców i Pracodawców postanowił dokonać analizy wybranych danych, które pozwolą zobrazować drogę rozwoju jaką Polska przeszła w ostatnim trzydziestoleciu. W niniejszym raporcie omówione zostaną zmiany jakie zaszły w zasięgu i strukturze polskiego eksportu, analizie poddana zostanie skomplikowana sytuacja na polskim rynku pracy, zmiany w strukturze wpływów podatkowych i szereg innych istotnych danych makroekonomicznych. Autorzy raportu podejmą także próbę nakreślenia wpływu zmian ostatnich trzech dekad na sytuację statystycznego „Kowalskiego”.

CO MYŚLIMY O TRANSFORMACJI?

W związku z 30. rocznicą wyborów z 4 czerwca 1989 roku CBOS w 2019 roku przeprowadził kolejne badanie⁵ mające na celu sprawdzić jaki jest stosunek Polaków to reform politycznych, gospodarczych i społecznych, czyli tak zwanej transformacji ustrojowej. Aż 81 procent respondentów było zdania, że „warto było zmienić ustrój”, z czego odpowiedzi „zdecydowanie warto” udzieliło 52 procent z nich, a 29 procent wskazało na odpowiedź „raczej warto”. Zaledwie 4 procent badanych było niezadowolonych ze zmiany systemu, z czego jeden procent twierdzi, że zdecydowanie nie warto było zmieniać ustroju. 15 procent pytanych wskazało natomiast na odpowiedź „trudno powiedzieć”. Niemniej odsetek entuzjastów względem systemowego przełomu w 30 lat po pierwszych wolnych wyborach w Polsce był w badaniu z 2019 roku przyłaczający.

Podobne badania CBOS prowadzi z pewną regularnością od roku 1994⁶, a odpowiedzi na podstawowe pytanie "Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto czy też nie warto było w 1989 roku zmieniać w Polsce ustrój?" kształtowały się odmiennie w zależności o czasu prowadzenia badania.

Najwyższe poparcie dla zmiany systemu odnotowywano w latach 2010 – 83 procent, 2009 – 82 procent i 2019 – 81 procent. Nie zawsze jednak Polacy myśleli o zmianie tak pozytywnie. W 2003 i 2001 roku odpowiedź "warto" wskazało 56 procent badanych, w roku 2002 było to 58 procent, a stosunkowo niedawno, bo dekadę temu w roku 2013 odpowiedź "warto" wskazało 59 procent badanych.

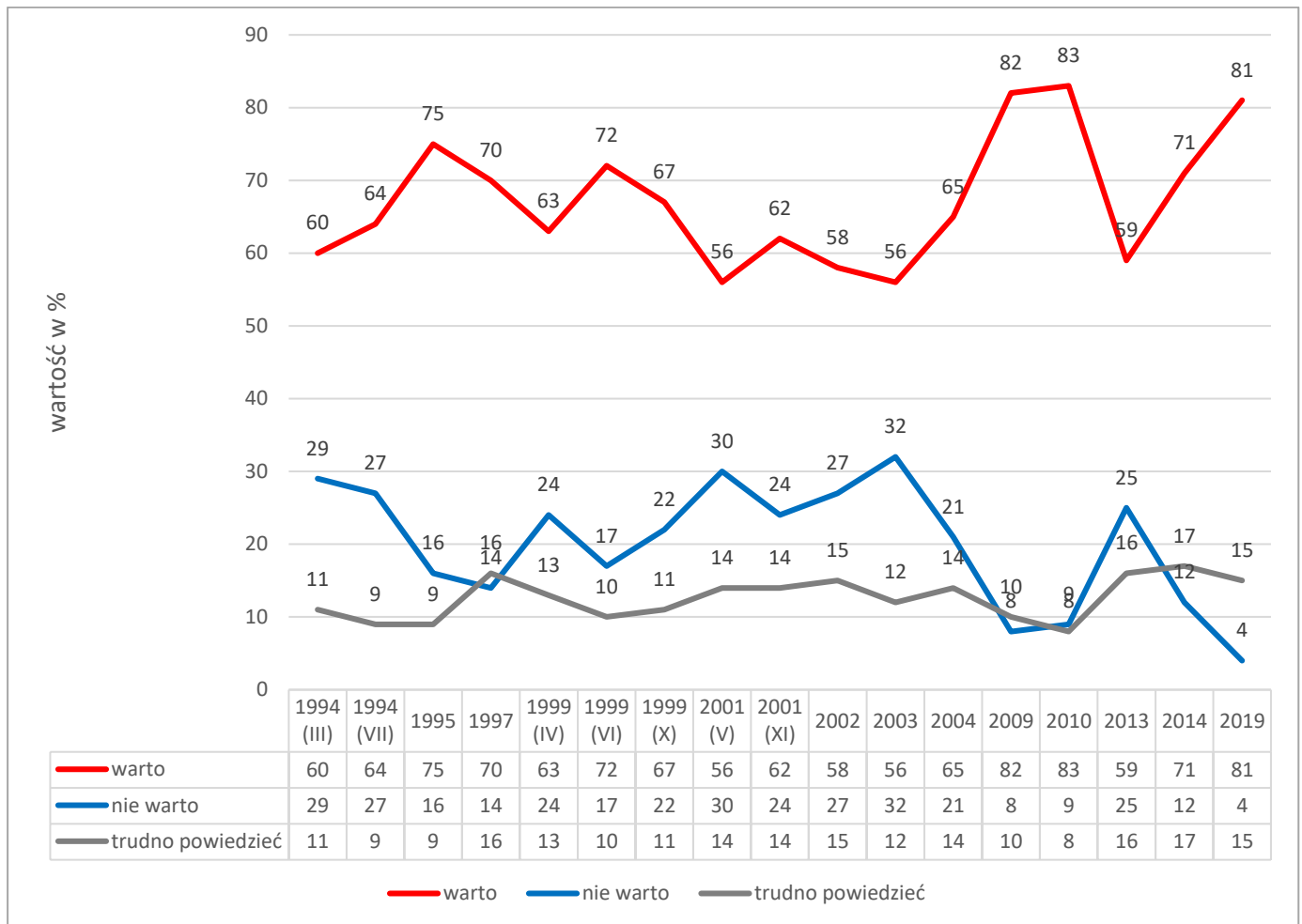

⁵ Czy warto było zmieniać ustrój? Ocena przemian po 1989 roku, „Komunikat z badań” Nr 76/2019, CBOS, Warszawa, czerwiec 2019.

⁶ Czy warto było zmieniać ustrój..., op. cit. s. 2.

WYKRES 1. Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto czy też nie warto było w 1989 roku zmieniać w Polsce ustrój?

Źródło: CBOS

CBOS zapytał także Polaków "Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?". I w tym przypadku odpowiedzi kształtowały się odmiennie w zależności od roku prowadzenia badania. Na odpowiedź "więcej korzyści niż strat" największy odsetek respondentów wskazywało w latach 2019 – 68 procent, 2009 – 56 procent i 2010 – 47 procent. Tylko raz w całym cyklu badań pytani wskazali na przewagę strat nad korzyściami – w roku 2001, kiedy to odpowiedzi "więcej strat niż korzyści" udzieliło 55 procent osób.

Pewien obraz sytuacji Polski dają także odczucia samych Polaków względem ich sytuacji ekonomicznej. Stosowne badania oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych regularnie od lat prowadzi CBOS. Najnowsze badanie z 2023 roku⁷ zrealizowane zostało w warunkach rekordowej inflacji, która w roku 2022 odpowiadała za średnioroczny wzrost cen towarów i usług na poziomie 14,4 procenta. Był to najwyższy wskaźnik o ponad dwóch dekad, który dodatkowo zbiegł się w czasie ze spadkiem realnych wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw. Realny

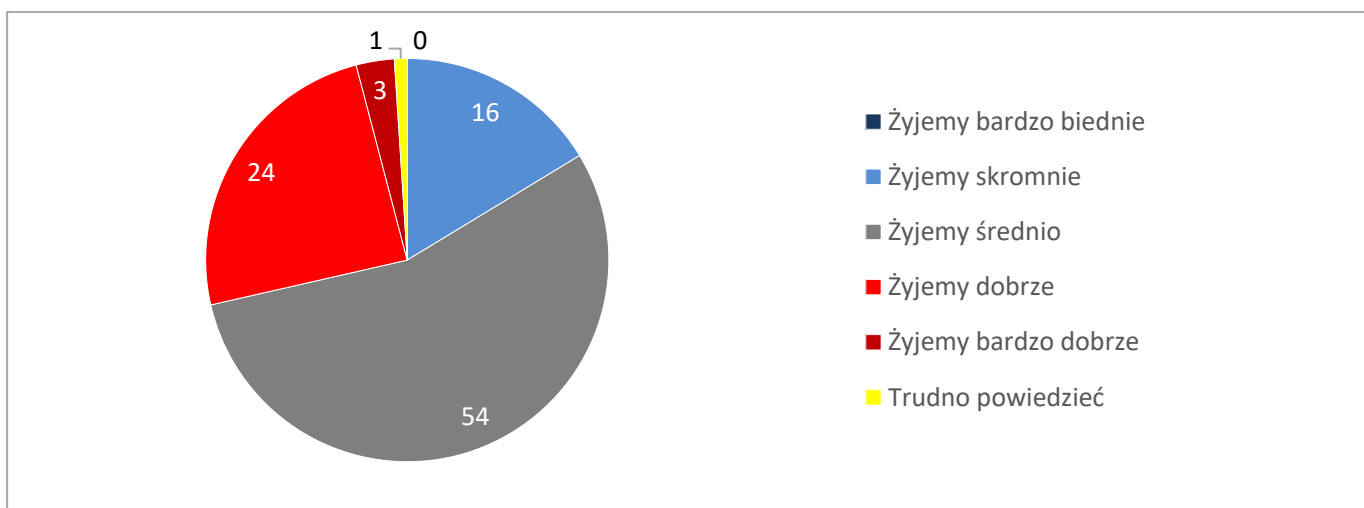
⁷ Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych, CBOS, kwiecień 2023.

spadek odnotowano także w przypadku emerytur i rent. Jak podaje CBOS w odniesieniu do pozarolniczego systemu ubezpieczeń wyniósł on przed rokiem 4,7 procenta rok do roku, a w przypadku rolników indywidualnych aż 8,5 procenta⁸.

Respondenci w odpowiedzi na pytanie: "Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?" odpowiadali w 2023 roku według następującego klucza. 54 procent badanych stwierdziło, że "żyje średnio i starcza im na co dzień, ale muszą oszczędzać na

poważniejsze zakupy". Drugą najczęściej wskazywaną odpowiedzią była: "Żyjemy dobrze – starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania" – takie odczucia miało 24 procent badanych. 16 procent respondentów stwierdziło, że żyje skromnie i na co dzień szczególnie ostrożnie gospodaruje środkami, 3 procent badanych wskazało, że żyje bardzo dobrze i jest w stanie pozwolić sobie na pewien luksus. Odpowiedzi "Żyjemy bardzo biednie – nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby" dzieło 2 procent badanych. 1 procent nie ma zdania w tej kwestii.

WYKRES 2. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?

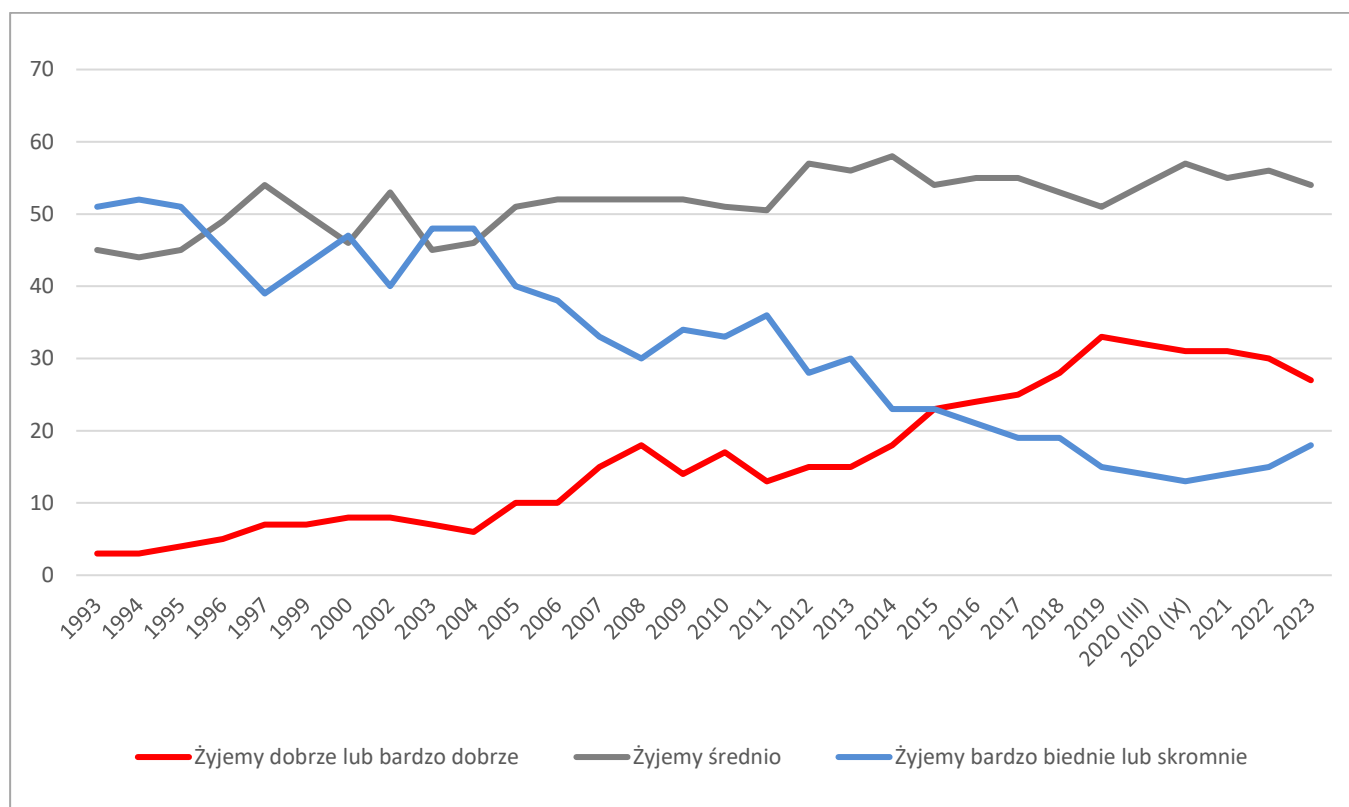
Źródło: CBOS

CBOS bada podobne dane dotyczące sposobu gospodarowania pieniędzmi od ponad 30 lat. Analitycy wskazują, że głównym elementem brany przez respondentów przy autoocenie jest dochód przypadający na jedną osobę w gospodarstwie domowym. Postrzeganie poziomu życia zależne jest także od wieku i wykształcenia. Statystycznie - im młodszy i lepiej wykształcony badany, tym deklarowany poziom

życia jest wyższy. CBOS zbadał odpowiedzi respondentów na pytanie "Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?" w latach 1993-2023 według trzech typów odpowiedzi: "żywemy bardzo biednie lub skromnie", "żywemy średnio", "żywemy dobrze lub bardzo dobrze".

⁸ Sytuacja społeczno-gospodarcza w kraju w 2022 roku, GUS, styczeń 2023 r.

WYKRES 3. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?

Źródło: CBOS

Ostatnie trzydziestolecie to okres silnych wahań nastrojów respondentów powiązany jednak bezpośrednio ze zmianami w prowadzonej polityce gospodarczej i społecznej. Najbardziej pozytywnymi wnioskami płynącymi z badań CBOS-u jest zdecydowany spadek liczby osób deklarujących prowadzenie biednego lub skromnego stylu życia – z ponad 50 procent u progu transformacji ustrojowej, do niecałych

20 procent w roku 2023. Cieszyć powinien także wzrost odsetka osób deklarujących „dobre lub bardzo dobre życie z poziomu 3,5 procenta w roku 1993 do ponad 25 procent w roku 2023. Jeszcze przed wybuchem pandemii koronawirusa wskaźnik ten znacząco przekraczał 30 procent. W minionym trzydziestoleciu stosunkowo najmniejsze wahania dotyczyły grupy osób deklaruujących życie na średnim poziomie.

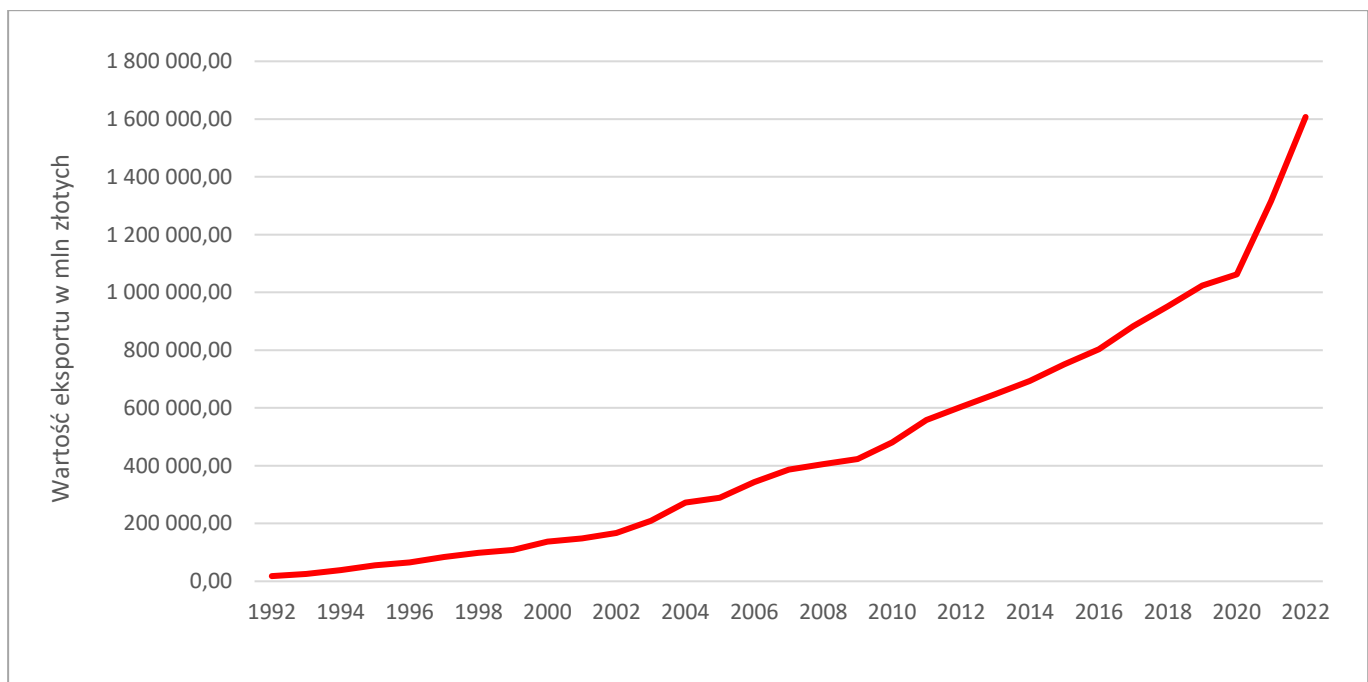

TRZY DEKADY POLSKIEGO EKSPORTU

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego wartość eksportu z Polski w roku 1992 wyniosła 13,2 mld USD. W roku 2022, czyli w trzy dekady,

polski eksport oscylował już wokół poziomu 350 mld USD. Był to imponujący, bo przeszło 26-krotny wzrost.

WYKRES 4. Wartość eksportu towarów z Polski (GUS)

Źródło: CBOS

Interesującego zestawienia dokonali autorzy raportu 30 lat polskiego eksportu. Hity eksportowe, kierunki ekspansji, szanse na przyszłość⁹, którzy wyliczyli, że przychody z tytułu eksportu w roku 1992 pozwoliłyby na zakup około 900 tys. małych samochodów osobowych – w roku 2022 przychody z eksportu przekładałyby się na równowartość około 26 mln aut przy uwzględnieniu dzisiejszych cen. Nie ulega wątpliwości, że eksport jest jednym z głównych kół napędowych podnoszenia poziomu zamożności kraju. Sprzedaż zagraniczna, poprzez swój wpływ na rozwój gospodarczy, pozwala także zwiększać konsumpcję.

Znacznemu przeobrażeniu uległa struktura krajowego eksportu. U progu transformacji Polska realizowała głównie handel zagraniczny surowcami oraz nisko przetworzonymi materiałami, a większość zagranicznych wysyłek koncentrowała się na węglu i wyrobach przemysłu hutniczego, a głównym kierunkiem eksportu był Związek Radziecki. Sytuacja zaczęła zmieniać się wraz ze zmianą ustroju. Wprawdzie pozycja surowców w początkowej fazie okresu przemian pozostała niezachwiana, ale jednocześnie znaczne ożywienie nastąpiło w kategorii tanich nisko przetworzonych produktów. Zmiana struktury

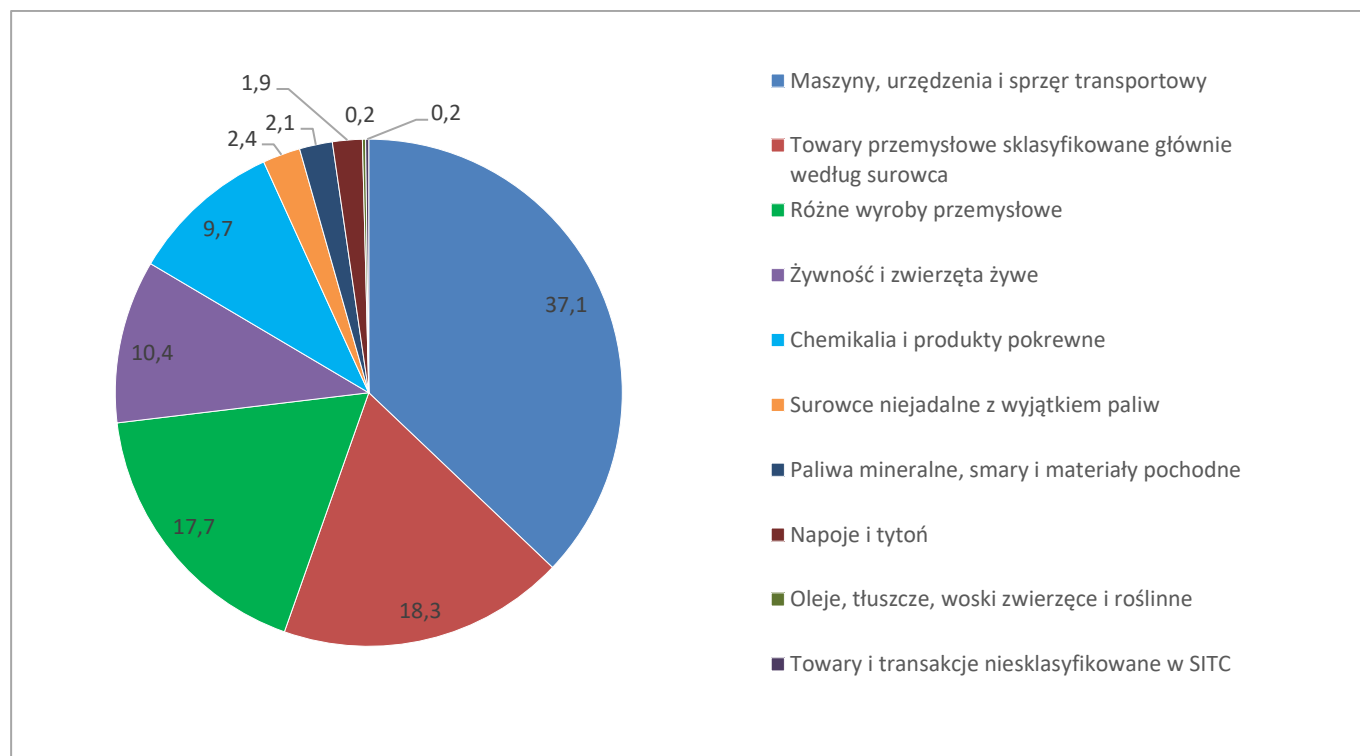
⁹ 30 lat polskiego eksportu. Hity eksportowe, kierunki ekspansji, szanse na przyszłość, KUKE, Warszawa 2022.

handlu zagranicznego zaczęła dynamicznie zmieniać się już pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, kiedy to Polska zaczęła eksportować maszyny, sprzęt transportowy oraz części motoryzacyjne. Pewnym punktem zwrotnym dla handlu zagranicznego był kryzys 2008 roku, który zacieśnił kooperację naszego kraju z gospodarkami Unii Europejskiej – szczególnie Niemiec. Wśród kategorii towarów eksportowych coraz częściej pojawiać zaczęły się przetworzona żywność, wyroby z metalu czy plastiku. Kryzys roku 2008, kryzys państw strefy Euro z 2012 roku czy kryzys pandemiczny to okresy, które polscy eksporterzy wykorzystali do zintensyfikowania wysyłek towarów poza granice kraju. Wynika to po pierwsze z elastyczności i gotowości polskich producentów do odpowiadania na potrzeby popytowe oraz

pewnej presji cenowej, z którą zmagają się kraje Zachodu, które zmuszone zostały do poszukiwania kierunków zapewniających relatywnie tańsze dostawy towarów przy zachowaniu odpowiedniej jakości.

Według ostatnich pełnych danych publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny za rok 2021¹⁰ struktura eksportu jest dziś silnie zdywersyfikowana. Najważniejszymi kategoriami towarów sprzedawanych poza granice Polski (według sekcji nomenklatury SITC) były maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy – 37,1 procenta, towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca – 18,3 procenta, różne wyroby przemysłowe – 17,7 procenta oraz żywność i zwierzęta żywe – 10,4 procenta.

WYKRES 5. Struktura eksportu według sekcji nomenklatury SITC w 2021 r.

Źródło: GUS

¹⁰ *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w 2021 r.*, GUS, Warszawa 2022.

Jak podaje Główny Urząd Statystyczny najważniejsze dla polskiego eksportu są kraje rozwinięte (86,4 procenta eksportu), a w szczególności Unia Europejska (75,1 procenta). W 2021

roku głównym kierunkiem eksportu polskich towarów były Niemcy (378,4 mld zł) na drugim miejscu uplasowały się Czechy (77,8 mld zł), a na trzecim Francja (75,5 mld zł).

TABELA 1. Obroty towarowe według ważniejszych krajów w 2021 roku

Kraj	w mld zł	struktura w %
Niemcy	378,4	28,8
Czechy	77,8	5,9
Francja	75,5	5,7
Wielka Brytania	65,8	5,0
Włochy	61	4,6
Królestwo Niderlandów	57,2	4,3
Szwecja	36,7	2,8
Rosja	36,5	2,8
Stany Zjednoczone	34,8	2,6
Słowacja	33,8	2,6

Źródło: GUS

Wskaźniki polskiego eksportu budują dziś zarówno firmy o polskim jaki o zagranicznym kapitale. Autorzy raportu *30 lat polskiego eksportu. Hity eksportowe, kierunki ekspansji, szanse na przyszłość* wskazują, że około 55 procent całego eksportu i 60 procent eksportu towarów realizowane jest przez firmy o kapitale zagranicznym. Warto zwrócić przy tym jednak uwagę na fakt, że udział firm kontrolowanych przez kapitał krajowy w eksporcie w Polsce wygląda wprawdzie mniej korzystnie niż w kontekście państw zachodniej części Wspólnoty, ale wciąż zupełnie pozytywnie w zestawieniu z krajami naszego regionu, które swoją ścieżkę rozwoju rozpoczynały stosunkowo późno, czyli po zrzuceniu z siebie jarzma systemu socjalistycznego.

W Hiszpanii liderującej zestawieniu udział krajowego kapitału w eksporcie wynosi ponad 95 procent, we Francji i Danii jest to niemal 70 procent, w Niemczech ponad 60, a Austrii, Portugalii, Finlandii czy na Łotwie niemal 60 procent. Polska ze swoimi 45 procentami plasuje się wprawdzie poniżej największych unijnych gospodarek, ale wyprzedza kraje Beneluksu – Holandię, Belgię i Luksemburg oraz, co najistotniejsze, kraje regionu: Czechy, Rumunię i Słowację, gdzie poziom udziału krajowego kapitału w budowaniu eksportu to odpowiednio 25, 18 i 13 procent.

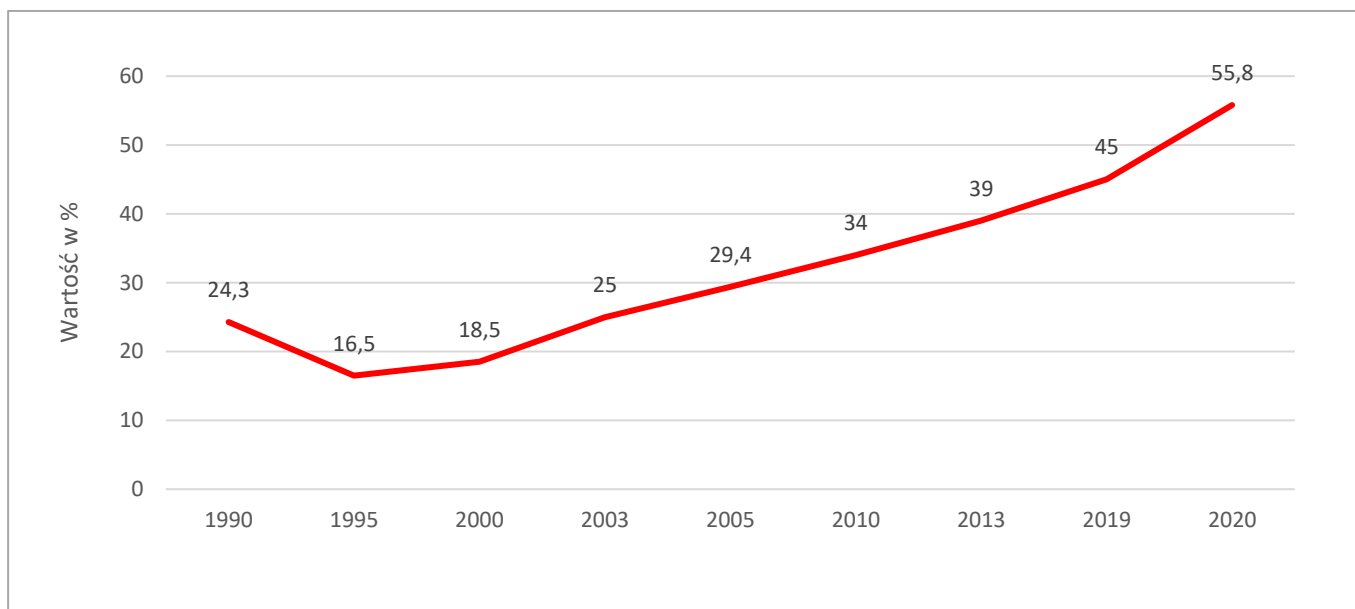
Pamiętać przy tym należy, że sytuacja środkowej części Europy, w szczególności państw byłego bloku komunistycznego, była szczególna i wymagała wdrożenia działań, których celem były transfer

wiedzy, technologii i kapitału na obszary, które potrzebowały szybkiego impulsu rozwojowego. Stosunkowo niski udział krajowego kapitału w eksporcie w naszej części Europy nie jest także zjawiskiem negatywnym i nie powinien prowadzić do negowania krajowych sukcesów eksportowych. W procesie sprzedażowym nie występuje bowiem wyłącznie sam eksporter, ale także szereg kooperantów – zazwyczaj mniejszych firm – które w większości reprezentują kapitał krajowy. Współdziałanie w tworzeniu eksportu pozwala też wielu firmom na zwiększenie skali swojej działalności i – w przyszłości – dołączenia do grona bezpośrednich beneficjentów finalnego ognia łańcucha handlu zagranicznego.

Istotne znaczenie dla efektywności krajowego eksportu ma też relacja jego wartości do PKB, która w początkowym okresie transformacji wynosiła 15 procent¹¹, a wpływy – jak wskazuje PIE – pokrywały tylko 60 procent wydatków na import. „Już w 2015 r. Polska osiągnęła nadwyżkę obrotów towarowych, zaś wartość polskiego eksportu w relacji do PKB wzrosła w 2019 r. do 45 proc. Było to możliwe przede wszystkim dzięki zwiększeniu zaangażowania krajowych przedsiębiorstw w globalne łańcuchy wartości – dzisiaj niemal 60 proc. polskiego eksportu towarów i usług jest rezultatem integracji ze światowym systemem produkcji”¹².

WYKRES 6. Eksport Polski jako % PKB

Źródło: GUS

SpotData i Kuke zbadały, które towary sprzedawane poza granice naszego kraju w latach 2001-2020 osiągnęły największy eksportowy progres względem pozycji na liście największych

europejskich eksporterów. Tak na przykład w roku 2001 Polska była 10 na kontynencie eksporterem akumulatorów elektrycznych, by w roku 2020 awansować na drugą pozycję. W 2001 roku

¹¹ Ambroziak, Ł., Chojna, J., Gniadek, J., Krawczyk, A., Marczewski, K., Sawulski, J., *Transformacja polskiego eksportu – 30 lat wzrostu i co dalej?*, Wasieński, M. (współpr.), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2020.

¹² *Polska siódmą gospodarką na świecie pod względem perspektyw rozwoju eksportu*, PIE, 2021, [dostęp online: <https://pie.net.pl/polska-siodma-gospodarka-na-swiecie-pod-wzglem-perspektyw-rozwoju-eksportu/>].

byliśmy 13. europejskim eksporterem bielizny, w roku 2020 zajmowaliśmy już 3. pozycję. Podobne "skoki" odnotowały także inne kategorie. Chłodziarki i zamrażarki 16. miejsce w 2001, 3. miejsce w 2020; wały napędowe, łożyska, przekładnie zębate 13. miejsce w 2001 roku, 5. w roku 2020; samoprzylepne artykuły z tworzyw sztucznych 19. miejsce w 2001 roku, 5. miejsce w roku 2020; papier z odzysku 17. miejsce w roku 2001, 5. w roku 2020; aluminium nieobrobione plastycznie 20. miejsce w 2001 roku, 6. w roku 2020; wirówki i suszarki 14. miejsce w roku 2001, 6. w roku 2020; wyroby długie z aluminium 16. miejsce w 2001 r., 6 w roku 2020, aparatura pomiarowa 17. miejsce w roku 2001, 8. w roku 2020. Przykłady te ilustrują rozwój polskiego eksportu i skok jaki dokonał się zarówno w jego skali jak i dywersyfikacji – od gospodarki sprzedającej głównie węgiel do ZSRR, po liczącego się gracza na wielobranżowym rynku globalnym.

Droga jaką przeszedł polski handel zagraniczny wciąż ulega przeobrażeniom. Wyniki eksportowe Polski z roku na rok stają coraz bardziej zadowalające. Kluczowa w kontekście przyszłych sukcesów będzie relacja handlowa łącząca nas z Niemcami oraz kondycja tamtejszej gospodarki. Analitycy SpotData i Kuke podkreślają, że tempo wzrostu eksportu Polski jest w znacznej mierze zależne od tempa wzrostu eksportu Niemiec. „W ciągu ostatnich 30 lat relacja eksportu per capita Polski i Niemiec rosła w niemal liniowy sposób – od 12 proc. w 1995 roku do 42 proc. w 2020 roku, czyli o ok. 1,2 pkt proc. rocznie. To oznacza, że jeżeli niemiecki eksport wzrośnie w ciągu dekady o 30 proc. (tyle, ile w ostatniej dekadzie – jest to jak najbardziej możliwe), to polski eksport powinien zwiększyć się o ok. 65 proc. (wobec 100 proc. w ostatniej dekadzie). Na taki sam potencjał wskazywałaby analiza oparta na udziale eksportu w polskim PKB.

Jeżeli gospodarka będzie rosła w tempie ok. 5,5 proc. rocznie, licząc w euro, a eksport utrzyma się na poziomie 43 proc. PKB, to wzrost sprzedaży zagranicznej w ciągu 10 lat powinien wynieść ok. 70 proc.¹³

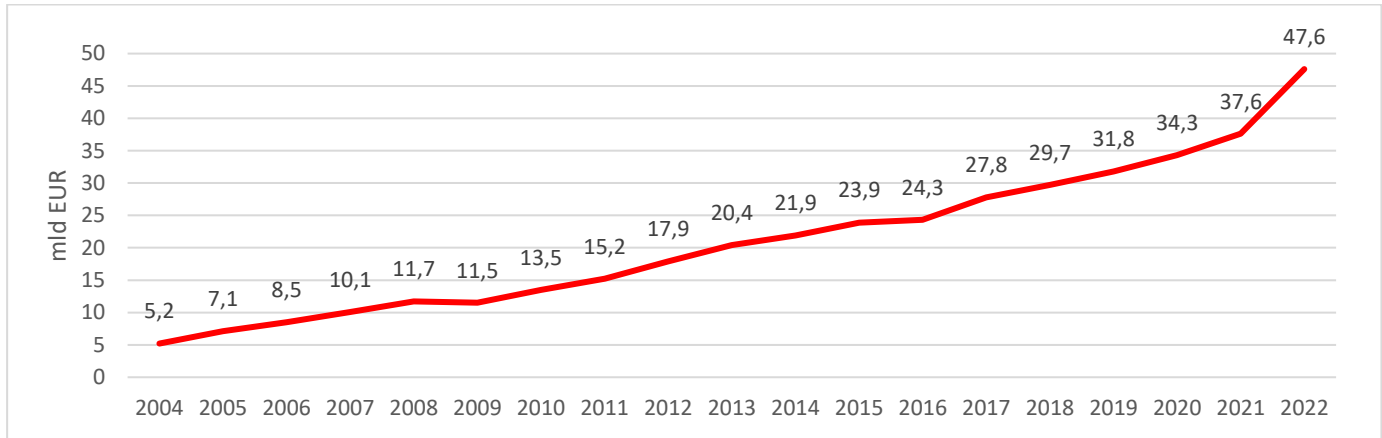
Eksperti są względnie zgodni w kwestii trendów, które będą rządzić krajowym eksportem w kolejnych latach. Nadzieje wiązane są tu z sektorem produkcji części motoryzacyjnych i zaistnieniem polskich przedsiębiorstw w globalnych łańcuchach dostaw. Będzie to możliwe dzięki postępującemu procesowi integrowania się krajowych przedsiębiorstw. Pewnym utrudnieniem może być konsekwentne stawianie przez unijne prawodawstwo na rozwój rynku aut elektrycznych, które zawierają o średnio 1/3 mniej części niż auta spalinowe, ale i to nie powinno zagrozić przyszłym wzrostom produkcji branży, która nadal będzie sektorem nadwyżkowym, intensyfikując eksport. Już dziś Polska jest jednym z czołowych unijnych producentów części motoryzacyjnych i akumulatorów. Szczególne znaczenie w najbliższych latach zyskać mogą te przedsiębiorstwa, które produkują dziś zarówno części do samochodów konwencjonalnych jak i elektrycznych lub te, które będą w stanie przeformatować profil swojej działalności w zgodzie z wymogami zielonej polityki UE. Eksperti branży motoryzacyjnej wskazują też na prognozowany wzrost popytu na części wykonywane z tworzyw sztucznych, których użycie w autach o napędzie elektrycznym jest częstsze niż w odniesieniu do samochodów konwencjonalnych.

Drugim obszarem, który może przyczynić się do zdynamizowania wzrostu krajowego eksportu jest rynek artykułów rolno-spożywczych. Polska już dziś jest silnym graczem na unijnym rynku rolniczym, rokrocznie bijąc rekordy eksportu towarów wytworzonych w krajowych gospodarstwach. Tylko w ubiegłym roku wartość krajowego eksportu

¹³ 30 lat polskiego eksportu..., op. cit. s. 27.

osiągnęła rekordowe 47,6 mld EUR¹⁴ i była o 26,7 procenta wyższa niż w rok wcześniej.

WYKRES 7. Wartość polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi od czasu wejścia Polski do UE

Źródło: KOWR

Podkreślić należy, że poza rozwojem samych funkcjonujących w polskim porządku prawnym przedsiębiorstw, niebagatelny wpływ na wzrost wartości sprzedaży zagranicznej w sektorze rolnym w ostatnich latach miały rosnące ceny transakcyjne na rynku artykułów rolno-spożywczych w wymiarze globalnym (szczególnie uwidoczniło się to po rozpoczęciu zbrojne agresji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku) oraz tendencja do deprecjacji złotówki wobec euro, co przyczyniło się do wzrostu konkurencyjności polskich towarów. Szczególnie ważny w tym kontekście jest fakt, że 80 procent wartości eksportu żywności do UE pochodzi z wymiany handlowej z krajami strefy euro.

Zwiększony poziom organizacji polskich gospodarstw, rosnąca średnia wielkość gospodarstwa i postępująca konsolidacja rodzimych firm rolniczych stworzyły szansę na zagospodarowanie kolejnych rynków, co z jednej strony zapewni dostęp do nowych rynków zbytu, z drugiej natomiast przyczyni się do zwiększonej dywersyfikacji kierunków eksportu

w kolejnych latach. Intensyfikacja wymiany handlowej z krajami azjatyckimi każe myśleć o rynku żywności jako jednym z potencjalnie najbardziej perspektywicznych sektorów w kontekście eksportu. Rynek rolno-spożywczy wciąż nie wykorzystał lwiej części swojego potencjału, który może zaktywizować się po upowszechnieniu się w Polsce modeli spółdzielczych – niski poziom organizacji polskich gospodarstw wciąż obniża ich pozycję negocjacyjną w kontaktach z największymi globalnymi odbiorcami towarów. Istniejące zachęty mające teoretycznie przyspieszyć proces zrzeszania się gospodarstw w spółdzielnie lub grupy producentów są niewystarczające. Pomocne w tym kontekście mogłoby okazać się zaimplementowanie rozwiązań z powodzeniem funkcjonujących w Danii, Niemczech czy Holandii, które oparły krajowy eksport żywności w znacznej mierze właśnie na tej specyficznej formule konsolidacyjnej.

Eksperti wskazują także na trzeci szczególnie perspektywiczny sektor, który może stać się kołem

¹⁴ Opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Ministerstwa Finansów, 2022 r. – dane wstępne.

zamachowym dla budowy silnych wskaźników eksportowych. Mowa tu o rynku towarów niski i półprzetworzonych ze stali, drewna i tworzyw sztucznych. Celem osiągnięcia właściwego efektu

skali konieczne jest tu jednak dokonanie inwestycji w obszarze automatyzacji procesów produkcyjnych, które zwiększą efektywność krajowych zakładów.

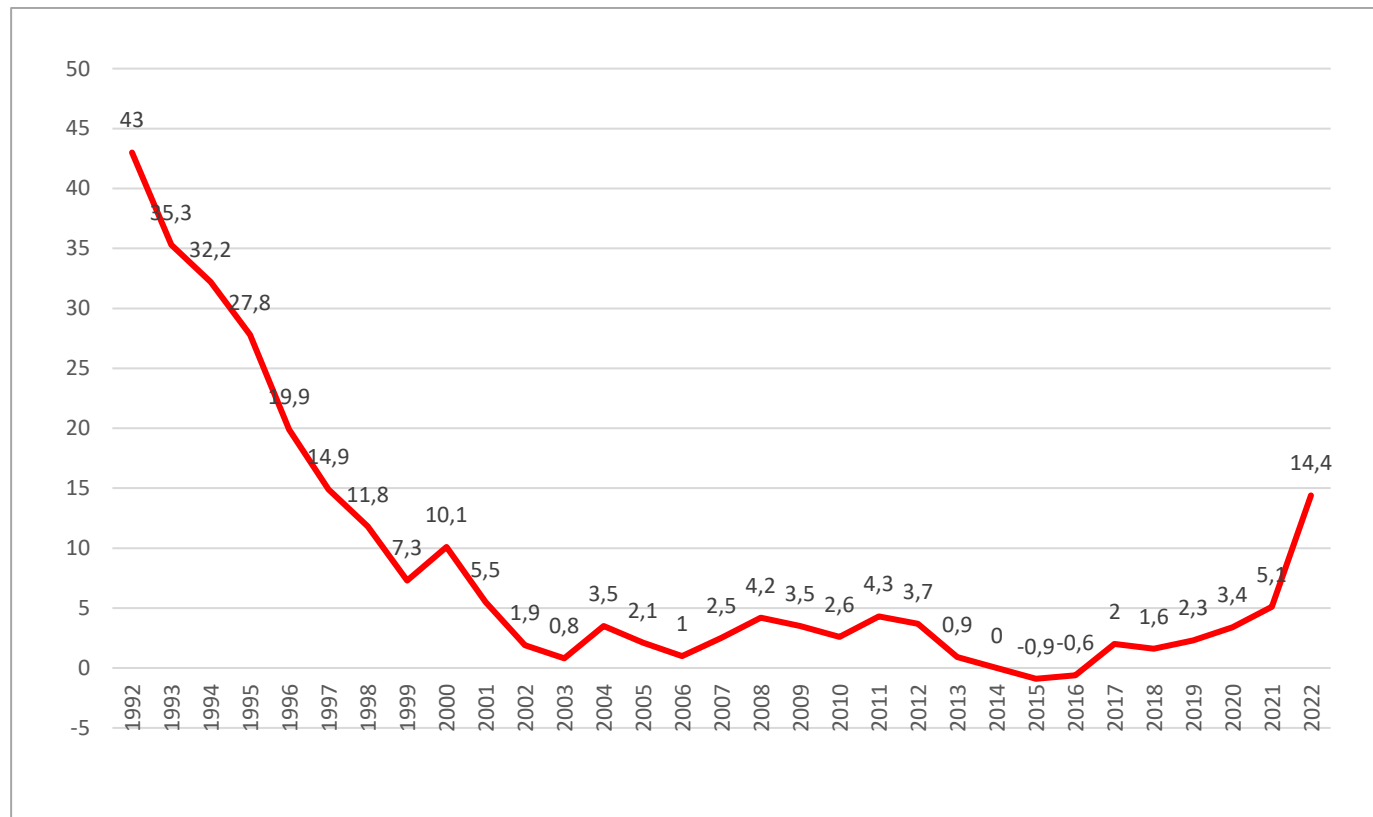
BEZROBOCIE I INFLACJA W POLSCE W OSTATNICH TRZECH DEKADACH

Początki transformacji ustrojowej w Polsce upłynęły pod znakiem bezrobocia jako jednego z najistotniejszych problemów ekonomiczno-społecznych. Musimy pamiętać, że jeszcze w roku 1990 PKB per capita w Polsce było, aby pokazać skalę rozbieżności w wymiarze globalnym, ponad 13-krotnie niższe niż w Japonii, ponad 11-krotnie niższe niż w RFN, ponad 12-krotnie niższe niż w Stanach Zjednoczonych, niemal 10-krotnie

niższe niż we Francji, czy – analizując sytuację w krajach bliższych ówczesnej Polsce, niższe o 1130 USD niż w Jugosławii, o 800 USD niższe niż na Węgrzech, o 1660 USD niższe niż w Czechosłowacji i o 530 USD niższe niż w Bułgarii.

Polska była także krajem pogrążonym w wysokiej inflacji oscylującej w 1990 roku wokół 585,8 procenta.

WYKRES 8. Inflacja w Polsce* w latach 1992-2022

Źródło: GUS

*Przedstawione wartości reprezentują średnie stopy inflacji w danym roku i są zgodne ze Zharmonizowanymi Wskaźnikami Cen Konsumpcyjnych (HICPs).

Wysokie było także ówczesne zadłużenie kraju, które u progu transformacji wynosiło 41 mld USD. Mimo wszystkich tych problemów znacznie utrudniających funkcjonowanie gospodarki w roku 1990 bezrobocie wynosiło 0,3 procenta, a ludzie nie wyobrażali sobie potencjalnej utraty pracy. Znaczny wpływ na ten stan rzeczy miało, o czym nie należy zapominać, wciąż sztucznie utrzymywane zatrudnienie w niewydolnych ekonomicznie zakładach pracy. Ten stan rzeczy szybko uległ jednak zmianie. Według ówczesnego badania OBOP¹⁵ Polacy zakładali, że po wdrożeniu reform gospodarczych bezrobocie mogłoby wzrosnąć do poziomu „nawet” kilku procent. Tymczasem w roku 1994 stopa

bezrobocia wyniosła 16,9 procenta. W cztery lata wskaźnik ten udało się zbić do 9,5 procenta w roku 1998. Następujący później okres lat 1995-2004 przyniósł jednak rekord. Stopa bezrobocia w Polsce w lutym 2003 roku wyniosła rekordowe 20,7 procenta. Sytuacja uległa diametralnej poprawie po wejściu Polski do Unii Europejskiej. W październiku 2008 roku stopa bezrobocia wynosiła już 8,8 procenta. Jednym z kluczowych czynników mających wpływ na spadek bezrobocia w Polsce była emigracja związana z otwarciem się nowych rynków i granic państw na polskich pracowników, co ilustrują poniższe dane Głównego Urzędu Statystycznego¹⁶.

TABELA 2. Szacunek emigracji z Polski na pobyt czasowy w latach 2004-2018 (liczba osób przebywających za granicą w końcu roku)

Liczba emigrantów w tys.											
Lata	2004	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ogółem	1000	1450	2000	2060	2130	2196	2320	2397	2515	2540	2455
W tym Europa	770	1200	1685	1754	1816	1891	2013	2098	2214	2241	2155
Unia Europejska*	750	1170	1607	1670	1720	1789	1901	1983	2096	2121	2031

Dane: GUS

* Dla lat 2004-2005 – 24 kraje, dla lat 2010-2012 – 26 krajów

Później jednak nastąpił globalny kryzys gospodarczy, którego długotrwałe efekty doprowadziły do podniesienia się stopy bezrobocia do 14,4 procenta w lutym 2013 roku. W kolejnych okresach notowane były znaczące spadki wskaźnika. Stopa bezrobocia 2015 roku wynosiła

około 9 procent, a w 2017 roku 4,5 procenta.

Dziś Polska chwali się poziomem bezrobocia, które w maju bieżącego roku, według danych GUS, wyniosło 5,1 procenta i było najniższe w całej Unii Europejskiej. W porównaniu do poprzedniego

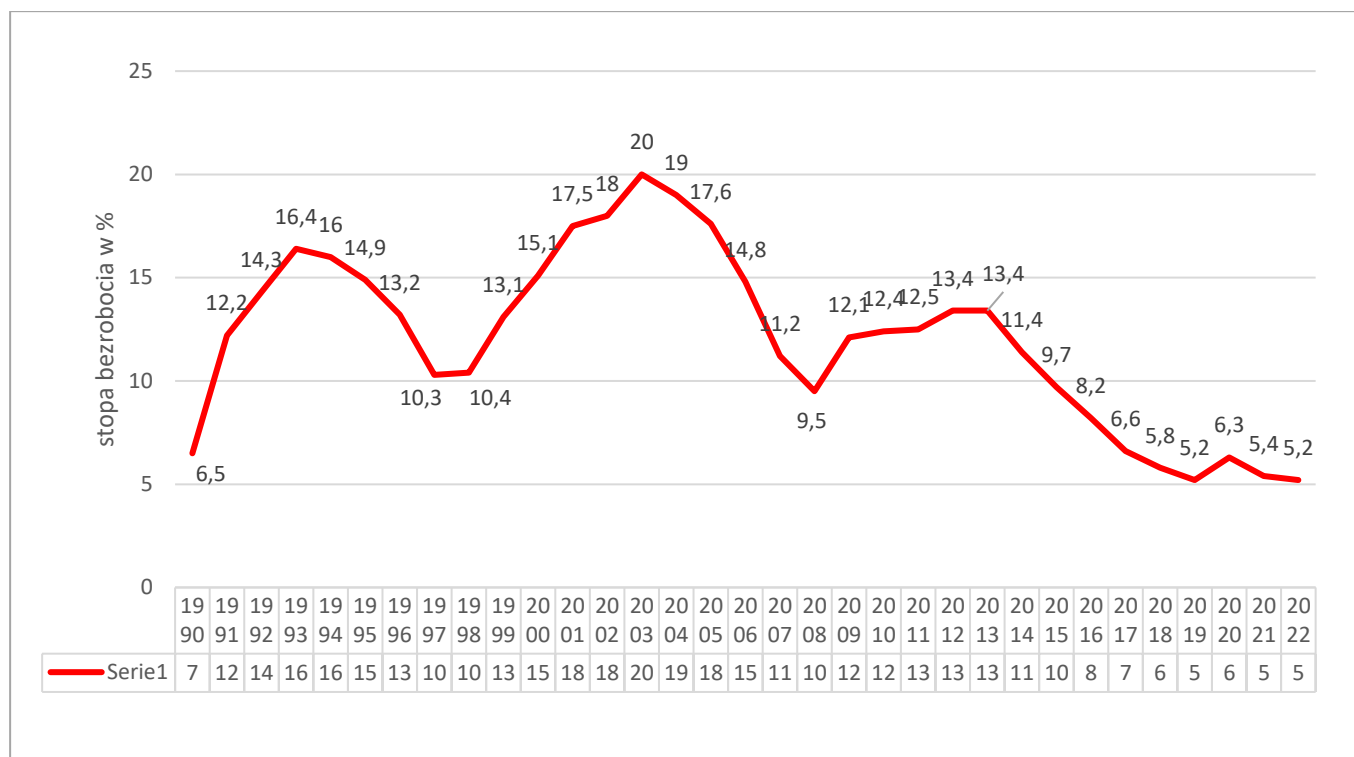
¹⁵ *Opinie społeczne o bezrobociu i różnych aktualnych problemach społeczno-politycznych*, Komunikat nr 32/534 z badań, OBOP, Warszawa 1990, s. 3.

¹⁶ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2018*. GUS, 2019.

miesiąca stopa bezrobocia rejestrowanego spadła o 0,1 pp. To najniższa stopa bezrobocia jaką w

maju odnotowano od ponad 30 lat.

WYKRES 9. Stopa bezrobocia w Polsce w % (GUS) 1990-2022

Źródło: GUS

Na przestrzeni ostatnich przeszło 30 lat polskie rynek pracy borykał się z licznymi problemami, które nie pozwalały skutecznie radzić sobie ze stopą bezrobocia. Niski poziom konkurencyjności krajowej gospodarki będący bezpośrednią spuścizną dawnego systemu, niski poziom innowacyjności oraz liczne błędy w kształtowaniu polityki zagranicznej sprawiały, że stopa bezrobocia przez lata, nieco sinusoidalnie, utrzymywała się na wysokim poziomie.

Znaczący wpływ na kształt rynku pracy miał także niski, w porównaniu z innymi krajami Europy, wiek emerytalny. 59 lat w latach 2005 i 2009 wobec

unijnej średniej wynoszącej wówczas 61 lat. Jeśli dodamy do tego liczne programy osłonowe dedykowane obywatelom w wieku przedemerytalnym i możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę w odniesieniu do wielu zawodów, łatwo znajdziemy przyczyny powracających problemów. Uwzględnić należy także poziom ukrytego bezrobocia w odniesieniu do osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne, czyli blisko jedną czwartą pracujących u progu transformacji ustrojowej. Dodatkowo aż 2,2 mln osób w samym tylko roku 2013 pracowało poza granicami kraju.

PRODUKT KRAJOWY BRUTTO W POLSCE W LATACH 1990-2022

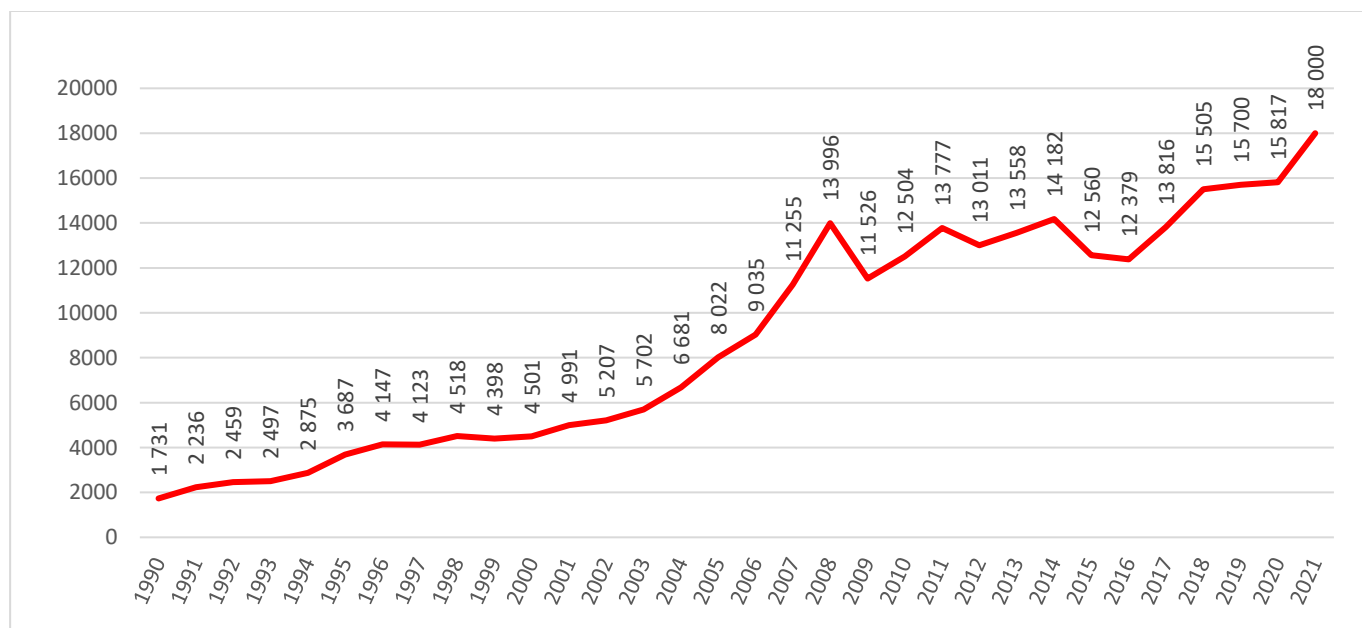
Lata Polski Ludowej spowodowały, że Polska w 1989 roku należała do najbiedniejszych krajów na kontynencie. Krajowa gospodarka radziła sobie gorzej nawet w porównaniu z innymi krajami byłego bloku wschodniego. Socjalizm zdecydowanie uwstecznił nasz kraj, przyczyniając się do „pielęgnowania” luki rozwojowej względem państw spoza strefy wpływów ZSRR, która coraz bardziej stygmatyzowała polską gospodarkę.

PKB per capita w Polsce w roku 1989, jak podaje Forum Obywatelskiego Rozwoju¹⁷, wynosiło zaledwie 32,7 procenta poziomu ówczesnych Niemiec. Dla porównania to samo porównanie wypadło znacznie lepiej na Ukrainie (43,4 procenta), w Estonii (43,2 procenta) czy na

Węgrzech (48,8 procenta). Do utrzymywania się niekorzystnego stosunku zdecydowanie przyczyniała się nienaturalna struktura krajowego rynku pracy. ¼ zatrudnionych w rolnictwie, minimalne zatrudnienie w sektorze usług i nadmierny udział zatrudnienia w przemyśle ciężkim sprawiały, że Polska była państwem szczególnie narażonym na liczne kryzysy.

Po roku 1989 polska gospodarka rosła jednak zdecydowanie najszybciej spośród 11 państw członkowskich UE będących jednocześnie byłymi krajami socjalistycznymi. Tylko w latach 1989-2017 PKB per capita wzrosło w Polsce o 202 procent.

WYKRES 10. PKB per capita PPP (Wartość w USD)

Źródło: GUS

¹⁷ Łaszek A., Trzeciakowski R., Zieliński M., *Rozwój Polski po socjalizmie*, FOR, Warszawa 2020, s. 4.

Ogromny wpływ na wzrost PKB kraju miała akcesja do Unii Europejskiej. Tylko w latach 2004-2015, czyli licząc od daty wejścia Polski do Unii Europejskiej, Polska plasowała się na drugim miejscu pod względem wzrostu PKB per capita (skumulowany wzrost na poziomie 59,4 procenta), podczas gdy na Litwie, gdzie PKB per capita rośnie najszybciej, wzrost wyniósł 70,8%. Dane z *The Conference Board* również potwierdzają, że Polska była drugim najszybciej rozwijającym się krajem w Unii Europejskiej w okresie 1990-2015. W ciągu 27 lat Polska odnotowała skumulowany wzrost PKB per capita wynoszący 117,3%,

ustępując jedynie Irlandii, która osiągnęła wzrost PKB per capita na poziomie 150,7%. Podkreślić należy jednak, że przypadek Irlandii jest szczególnie sprzyjający największym korporacjom system podatkowy, który sprawia największe z nich często właśnie w Irlandii lokują swoje siedziby, tworząc ogromne centra zysków. Wysokie tempo wzrostu Polski wynikało głównie z faktu, że w 1989 roku kraj ten miał najniższe PKB per capita w porównaniu do innych obecnych członków Unii Europejskiej wyrażone w parze siły nabywczej.

INWESTYCJE W POLSCE

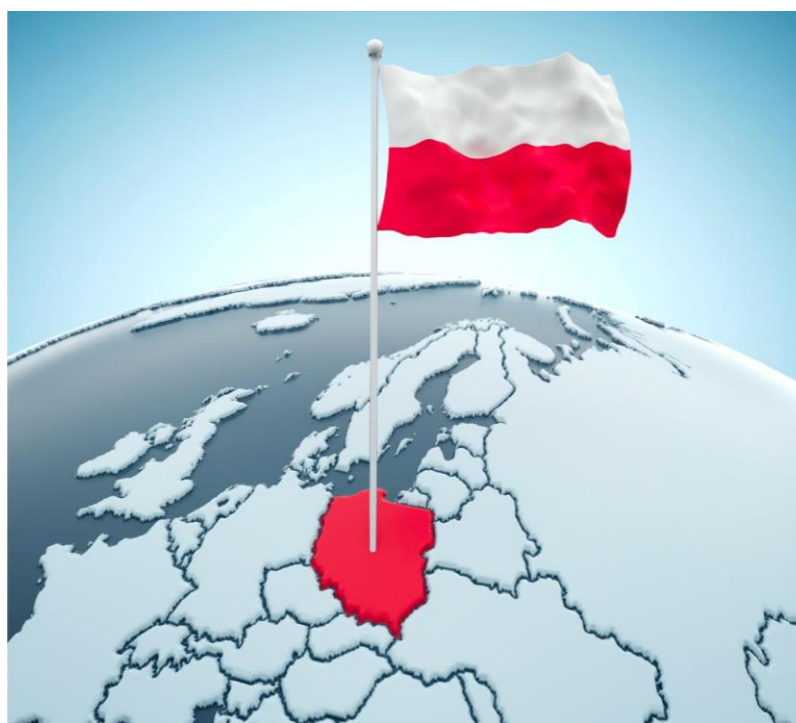
Piętą Achillesa polskiego rozwoju gospodarczego od lat pozostaje stopa inwestycji. W latach 1995-2020 wahała się ona w przedziale od 17 do 24 procent. Między 1997, a 2015 rokiem oscylowała wokół poziomu średniej unijnej, ale pozostawała poniżej średniej państw Grupy Wyszehradzkiej. Znaczący spadek stopy inwestycji nastąpił w Polsce w roku 2015 i do dziś znacznie odbiega od założeń rządu.

Uściślając, jeszcze w pierwszej dekadzie XXI wieku stopa inwestycji wynosiła średnio 20,5 procenta wobec 22,1 procenta średnio w Unii Europejskiej i 20,2 procenta w Niemczech. Lata 2011-2022 to już jednak znaczący regres. Średnio zaledwie 18,8 procenta wobec 21 procent dla UE i 20,8 procenta w przypadku naszego zachodniego sąsiada. Aby być sprawiedliwym, nadmienić trzeba, że od roku 2008 spadki poziomu stopy inwestycji odnotowano w większości krajów UE, co stanowiło konsekwencję kryzysu gospodarczego. Kryzys w największym stopniu dotknął wówczas, biorąc pod uwagę obniżanie się stopy inwestycji, biednych państw środkowo-wschodniej części Europy oraz peryferyjnych państw strefy Euro. Polska najgorzej wypadła w odniesieniu do inwestycji budowlanych oraz produktów własności intelektualnej.

Stopa inwestycji w Polsce na tle państw regionu byłaby zdecydowanie odmienna, gdyby inna była struktura krajowej gospodarki. Problematykę tę rozwijają Mućk i Mrowiec: „Jak wynika z naszych analiz, za część różnicy między stopą inwestycji w Polsce oraz krajach regionu odpowiada struktura sektorowa polskiej gospodarki. Gdyby udział poszczególnych sektorów w tworzeniu wartości

dodanej był w Polsce taki, jak przeciętnie w krajach UE, to stopa inwestycji byłaby systematycznie o ok. 1,5 pp. wyższa. W Polsce wyjątkowo wysoką stopą inwestycji charakteryzuje się branża obsługi rynku nieruchomości. Jednak branża ta jest u nas relatywnie niewielka”¹⁸.

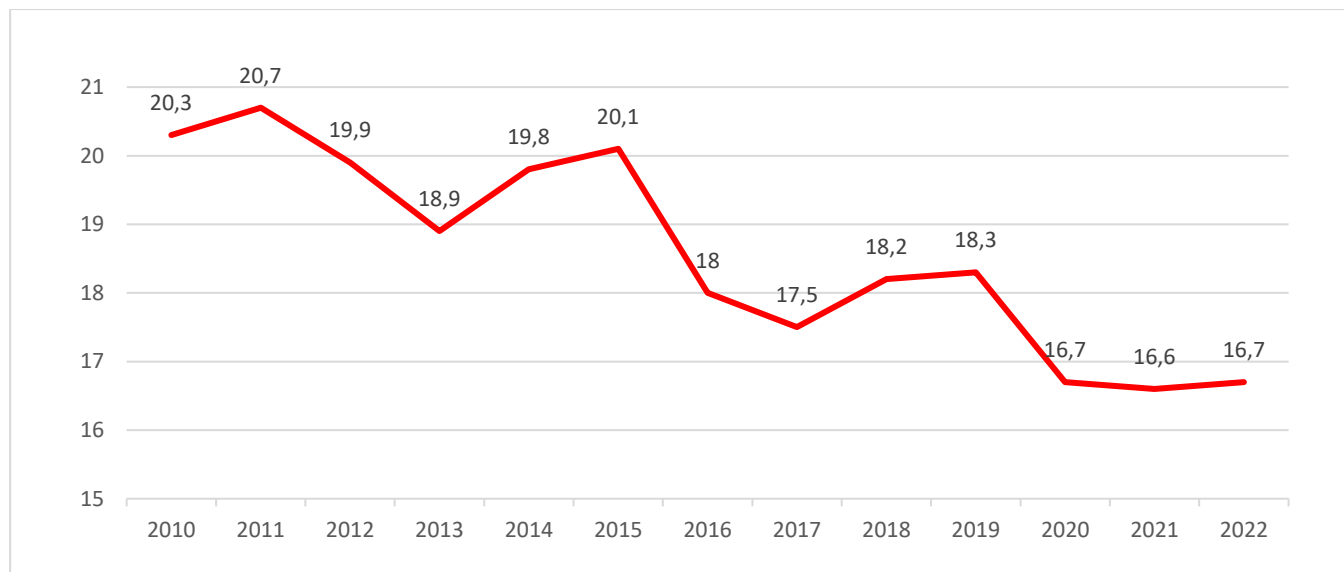
Dziś polska gospodarka potrzebuje przede wszystkim zwiększenia inwestycji prywatnych i publicznych w technologie komunikacyjno-informacyjne. Ustawiczny i regularny wzrost stopy inwestycji nie będzie jednak możliwy do czasu pokonania barier natury formalnej, które obniżają skłonność podmiotów do prowadzenia inwestycji w naszym kraju. Pewnym przeobrażeniem ulec musi wizerunek Polski, która powinna być jednoznacznie kojarzona jako kraj o stabilnym, transparentnym i przewidywalnym otoczeniu prawno-regulacyjnym.

¹⁸ Mrowiec J., Mućk J., Długookresowe spojrzenie na stopę inwestycji w Polsce. [dostęp online:

<https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/dlugookresowe-spojrzzenie-na-stopę-inwestycji-w-polsce/>]

WYKRES 11. Stopa inwestycji w Polsce w latach 2010-2022 jako % PKB

Źródło: GUS, NIK

Dziś udział inwestycji brutto w PKB Polski wynosi 16,7 procenta (stan na rok 2022 wg GUS) i jest to poziom znacznie niższy niż unijna średnia wynosząca w tym samym okresie 22,8 procenta, czy w Niemczech, gdzie wynosi on obecnie 22,6 procenta.

Polska prezentuje się niezwykle słabo na tle innych unijnych gospodarek – gdy pod uwagę weźmiemy inwestycje jako procent PKB w 2022 roku (nakłady brutto na środki trwałe), bazując na danych Eurostatu, zauważymy że wyprzedzamy dziś tylko Grecję i Bułgarię. W zestawieniu liderem są Węgry ze stopą inwestycji na poziomie 28,4 procenta.

Stabilność i przewidywalność otoczenia prawno-regulacyjnego to jeden z podstawowych elementów niezbędnych do ustawicznego rozwoju krajowych przedsiębiorstw. Tymczasem prawo w Polsce zmienia się zbyt często, a przedsiębiorcy mają zdecydowanie za mało czasu na dostosowanie się do nowych regulacji. Zaufanie

firm do państwa pozostaje zatem ograniczone, a to przekłada się na spadek potencjału inwestycyjnego¹⁹.

Jak wyliczyli analitycy Grant Thornton w badaniu *Zwolnij, szkoda firm! Vacatio legis w polskim prawie gospodarczym jeszcze*²⁰ w roku 2011 średnie *vacatio legis* aktów prawnych regulujących zasady prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce wynosiło 53,2 dnia w odniesieniu do ustaw i 19,8 dnia w odniesieniu do rozporządzeń. Wówczas – z dzisiejszej perspektywy – była to relatywnie komfortowa sytuacja. W roku 2022 w okresie I-IX, jak czytamy w przywołanym raporcie, czas ten skrócił się do 31,9 dnia w kontekście ustaw i 6,9 dnia dla rozporządzeń. W okresie rosnących kosztów prowadzenia działalności gospodarczej dane te nie mogą napawać biznesu optymizmem – szczególnie gdy pod uwagę weźmiemy postępujący trend ograniczania „czasu reakcji” na nowe prawo.

¹⁹ por. Komentarz ZPP: *regulacje gospodarcze powinny wchodzić w życie raz w roku, po co najmniej 12 miesiącach – to recepta na niestabilność przepisów*, ZPP, Warszawa 2022.

²⁰ *Zwolnij, szkoda firm. Vacatio legis w polskim prawie gospodarczym, czyli ile czasu otrzymują przedsiębiorcy na dostosowanie się do zmian prawnych?*, Grant Thornton, Warszawa 2022 r.

Z danych przedstawionych przez Grant Thornton wynika także, że aż 44 z 78 ustaw, które weszły w życie w 2021 roku posiadało *vacatio legis* wynoszące od 0 do 14 dni. Podobnie aż 178 z 355 rozporządzeń, które weszły w życie w 2021 roku zostało zaimplementowanych „z marszu”. Na 78 ustaw, które weszły w życie w ubiegłym roku tylko 4 objęte zostały minimum półrocznym *vacatio legis*. Podobnie zaledwie 4 z 355 rozporządzeń otrzymało *vacatio legis* na poziomie minimum 3 miesięcy. Statystyki dają obraz nadużywania art. 4 ustawy o *ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych*, i wykorzystywania zapisów o „ważnym interesie państwa wymagającym natychmiastowego wejścia w życie aktu normatywnego”.

Niepokojąca jest także tendencja do nagminnego skracania *vacatio legis* w kontekście ustaw wchodzących w życie wraz z nadejściem nowego roku. Tu średnie *vacatio legis* w kontekście ustaw

wynosi 25,8 dnia, a w odniesieniu do rozporządzeń 5,9 dnia. Świadczy to wyłącznie o niepotrzebnym pośpiechu w tworzeniu i implementacji prawa, za którymi przedsiębiorcy nie potrafią często nadążyć. Gdy jednak już uda im się wdrożyć nowe przepisy w swojej działalności gospodarczej, częstokroć okazuje się, że – jeszcze w okresie trwania *vacatio legis* lub zaraz po nim – wprowadzane są liczne nowelizacje burzące dopiero co ustalony nowy porządek.

Tymczasem, podczas gdy w 2021 roku średnie *vacatio legis* polskiej ustawy wynosiło 33 dni, w Czechach wynosiło ono 98,7 dnia, a gdy w tym samym roku średnie *vacatio legis* w odniesieniu do rozporządzeń wynosiło 7,2 dnia, w Szwecji obejmowało ono okres 76,6 dnia. Oba porównywane z Polską kraje to członkowie Unii Europejskiej, a więc obowiązują je podobne co nasze państwo procedury.

SILNA MARKA POLSKA, A PRZEDSIĘBIORSTWA W KRAJU I DOCHODY PODATKOWE

W najnowszym zestawieniu *Nation Brands* z 2023 roku Polska utrzymała 22. pozycję. Wartość marki narodowej definiowana jest w rankingu na podstawie czynników makroekonomicznych i rozmiaru gospodarki i tylko w niewielkim stopniu zależna jest od podejmowanych przez państwa działań promocyjnych. Oceniany jest tu także potencjał rozwoju na arenie międzynarodowej.

Ostatnie 30 lat było okresem bujnego rozkwitu polskich firm, które najpierw ugruntowały swoją pozycję na rynku krajowym, potem natomiast rozpoczęły silną ekspansję na rynku unijnym, czy szerzej, międzynarodowym. Dziś w Polsce funkcjonuje szereg przedsiębiorstw, zarówno o krajowym jak i zagranicznym kapitale, które w znacznym stopniu decydują o kondycji krajowej gospodarki.

Okres transformacji ustrojowej był swoistą trampoliną rozwoju dla wielu funkcjonujących na polskim rynku przedsiębiorstw. Polskie przedsiębiorstwa efektywnie przepracowały ten okres, stając się z znaczącymi graczami i markami

rozpoznawalnymi także poza granicami kraju. W latach dziewięćdziesiątych założona została np. firma Cedrob. Początkowo, po wykupieniu zakładów Poldrob w Ciechanowie, zatrudniała kilka osób, produkując stosunkowo niewielki ilości produktów spożywczych. Dziś spółka należy do najważniejszych podmiotów na europejskim rynku drobiarskim, czy szerzej, produkcji artykułów rolno-spożywczych.

Innym przykładem spółki, która z przedsiębiorstwa założonego w 1944 roku. by zabezpieczyć krajową infrastrukturę naftową, stała się znaczącym na rynku międzynarodowym multibranżowym koncernem, zaopatrującym w energię i paliwa ponad 100 mln Europejczyków, jest ORLEN.

Grupa może dziś pochwalić się siedmioma rafineriami w Polsce, Czechach i na Litwie, ponad trzema tysiącami stacji paliw w sześciu krajach Europy Centralnej (a już wkrótce w siedmiu, gdyż ORLEN wchodzi na kolejny rynek – austriacki), czy choćby 3,4 GW zainstalowanych mocy w tym 0,7 GW w OZE i 1,1 GW w źródłach gazowych.

ORLEN jest dziś czempionem transformacji energetycznej kontynentu. Nasze działania skoncentrowane są na ustawicznym budowaniu wciąż silniejszej marki, która będzie potrafiła odpowiedzieć na dynamicznie zmieniające się potrzeby energetyczne regionu. Jesteśmy pierwszym koncernem energetycznym środkowej części Europy, który zadeklarował osiągnięcie neutralności emisyjnej do 2050 roku.

Podejmowane przez nas działania mają także na celu dywersyfikację kierunków prowadzonej aktywności celem zwiększenia zysków oraz ograniczenia potencjalnych zagrożeń wynikających z wahań otoczenia makroekonomicznego.

ORLEN z pewnością można uznać za flagową polską markę, która buduje zaufanie do polskiego biznesu w Unii Europejskiej oraz poza jej granicami.

**Armen Konrad Artwich, Członek Zarządu
ORLEN ds. Korporacyjnych**

Proces tworzenia marki narodowej jest działaniem długofalowym i kosztownym. Budowanie marki należy jednak rozpatrywać w kategoriach inwestycji, ponieważ tworzony w ten sposób kapitał przekłada się na dynamiczny rozwój środowisk biznesowych. Silna marka narodowa to także relatywna gwarancja uzyskania pewnej konkurencyjnej przewagi. Polska coraz silniej akcentuje swoją obecność na rynkach światowych i coraz częściej korzysta z efektów działań promujących krajową gospodarkę. Ostatnie 30 lat to czas, w którym polski biznes stał się gronem

szanowanym, z którym trzeba liczyć się w rozległej siatce relacji. Naszym celem powinno być wypracowanie strategii, która przyniosłaby efekt tak wymierny jak kojarzenie Japonii z przemysłem technologicznym czy Francji z sektorem produkcji winiarskiej.

Niemniej firmy działające na gruncie polskiego prawa korzystają z możliwości zapewnianych przez państwo, które rozwój biznesu uczyniło jednym z elementów *Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*.

Wyspecjalizowane państwowe organizacje, wspierające rozwój, są narzędziem państw rozwiniętych. Literatura przedmiotu sugeruje, że na świecie, w zależności od definicji, istnieje 600-900 takich podmiotów finansujących i wspierających rozwój gospodarczy. Ze względu na ich koncentrację w państwach wyżej rozwiniętych, typowe państwo zachodnie posiada ich kilka.

Rola Polskiego Funduszu Rozwoju i szerzej – państwowego systemu instytucji rozwoju, jest szczególnie istotna w nadzwyczajnych sytuacjach kryzysowych. Najbogatsze dziś państwa nie rosły w przeszłości ponadprzeciętnie szybko. Rosły za to ponadprzeciętnie stabilnie. Państwowe organizacje wspierające rozwój są krytycznym narzędziem, pozwalającym utrzymać stabilność wzrostu gospodarczego.

PFR sprawnie udzielił największego w historii wsparcia rynku pracy i przedsiębiorstw, w wysokości 73,2 miliarda złotych by przeciwdziałać negatywnemu wpływowi lockdown na gospodarkę. W ramach Tarczy 1.0 i 2.0 wsparcie uzyskało ponad 353 tysięcy firm.

Obecnie Polski Fundusz Rozwoju wdraża prefinansowanie projektów z Krajowego Planu Odbudowy, które wyniesie ok. 15-20 miliardów złotych. Jest to o tyle ważne, że duża część inwestycji, realizowanych w ramach KPO, wymaga co najmniej czterech lat na realizację. Bez prefinansowania PFR zrealizowanie tych inwestycji nie byłoby możliwe.

Paweł Dobrowolski, Główny Ekonomista Polskiego Funduszu Rozwoju

Instytucje wspierające rozwój gospodarczy kraju odgrywają niebagatelną rolę w procesie umacniania biznesu prywatnego. Jest to jeden z czynników napędzających rozwój przedsiębiorczości – rozwój, który jest silnie zauważalny.

Między rokiem 1990, a 1999 w Polsce zarejestrowano około 1,5 mln przedsiębiorstw. W porównaniu z poprzedzającym dziesięcioleciem liczba firm wzrosła około dwudziestokrotnie. Między rokiem 2000, a 2010 powstało około

1,8 mln firm. Dziś, według danych Głównego Urzędu Statystycznego (dane z lutego 2023 r.) w Polsce działa 4,3 mln działalności gospodarczych i 602 tysiące spółek. Jest to liczba o 3,5 procenta wyższa niż jeszcze przed pandemią. Przyrost liczby działalności gospodarczych znajduje swoje przełożenie w wysokości wpływów podatkowych.

Mimo następujących się trudności, w 2022 roku, według danych publikowanych na stronach Głównego Urzędu Statystycznego oraz według szacunkowego

wykonania budżetu państwa w okresie styczeń – grudzień 2022 r. w stosunku do ustawy budżetowej na 2022 r., dochody państwa wyniosły ogółem 504,968 mld zł. Aż 465,456 mld z tej kwoty stanowiły dochody podatkowe. 68,107 mld zł to wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych, 70,136 mld zł z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych, 79,773 mld zł z tytułu podatku akcyzowego i 230,4 mld zł z tytułu podatku od towarów i usług (VAT). Oznacza to zatem, że dochody podatkowe stanowiły w 2022 roku przeszło 92 procent dochodów budżetowych państwa.

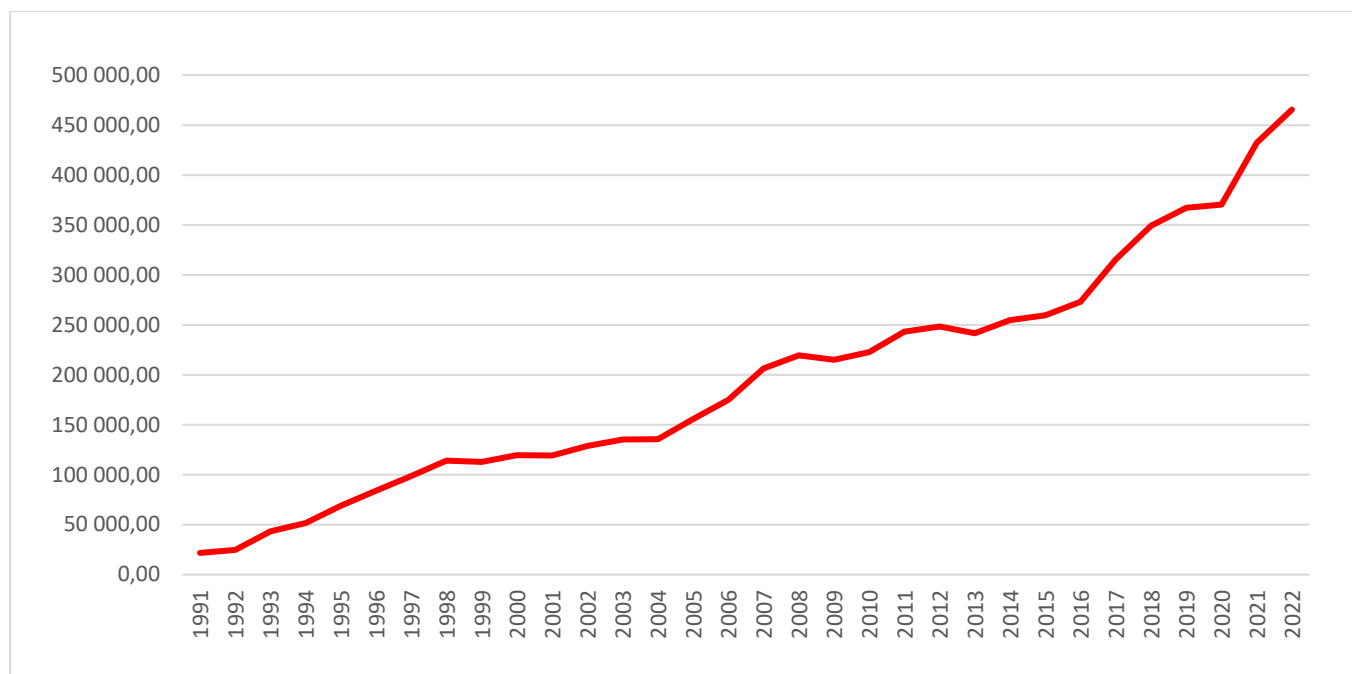
TABELA 3. Dochody budżetowe państwa za rok 2022 w mln zł (dane szacunkowe Ministerstwa Finansów)

	Ustawa Budżetowa na 2022 rok	Wykonanie
Dochody	491 937	504 968,2
Dochody podatkowe	453 791,3	465 456,1
Podatki pośrednie (w tym podatek akcyzowy)	319 784,9 (w tym podatek akcyzowy 79 072,7)	314 049,7 (w tym podatek akcyzowy 79 773,4)
Podatek dochodowy od osób prawnych	53 896,4	70 136,6
Podatek dochodowy od osób fizycznych	69 410,0	68 107,2
Podatek od niektórych instytucji finansowych	5 400,0	6 078,9
Dochody niepodatkowe (w tym wpływy z cła)	35 297,2 (w tym cło 6 283,0)	36 893,2 (w tym cło 8 271,6)
Środki z Unii Europejskiej i z innych źródeł niepodlegające zwrotowi	2 848,5	2 618,9
Wspólna Polityka Rolna	301,3	229,5
Fundusze strukturalne i inne	2 547,2	2 389,4

Źródło: Ministerstwo Finansów

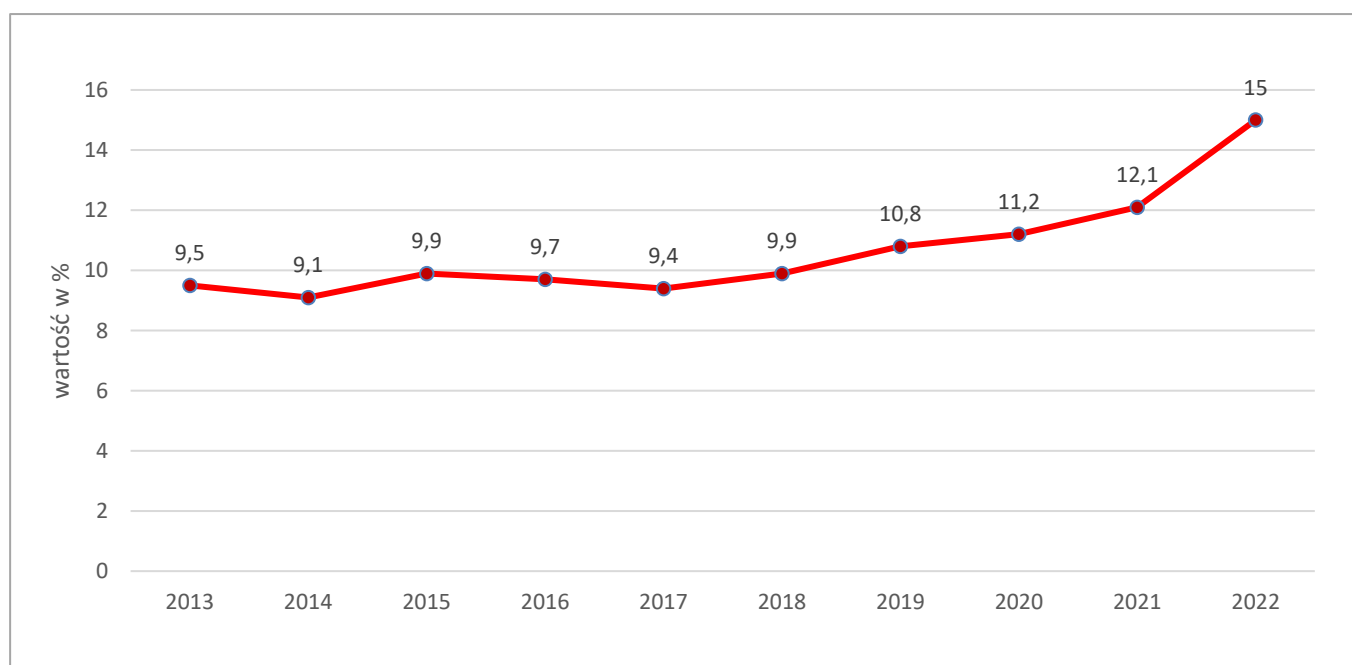
WYKRES 12. Dochody podatkowe w mln zł 1991-2022

Źródło: GUS, NIK, MF

Sam tylko CIT stanowił odpowiednio 15 procent i około 13,8 procenta ogółu dochodów ogółu dochodów podatkowych Polski w 2022 roku budżetowych państwa.

WYKRES 13. Udział dochodów z CIT jako procent ogółu dochodów podatkowych w latach 2013-2022

Źródło: Bank Danych Makroekonomicznych, Główny Urząd Statystyczny

15-procentowy udział wpływów z CIT w ogóle dochodów podatkowych państwa to wynik rekordowy. Na przestrzeni ostatniej dekady wartość ta – z pewnymi wahaniami – systematycznie rosła. W 2013 roku było to 9,5% udziału CIT w ogóle dochodów podatkowych, w 2014 – 9,1%, w 2015 – 9,9%, w 2016 – 9,7%, w 2017 – 9,4%, w 2018 – 9,9%, w 2019 – 10,8%, w 2020 – 11,2%, a w 2021 – 12,1%.

Według danych Ministerstwa Finansów w okresie od stycznia do grudnia 2022 r. dochody budżetu państwa były wyższe o 10,1 mld zł względem roku 2021. Dochody podatkowe budżetu państwa były natomiast wyższe w stosunku do roku 2021 o ok. 33,3 mld zł. W tym czasookresie dochody z podatku VAT były wyższe o 6,8% r/r (tj. ok. 14,7 mld zł), dochody z podatku PIT były niższe o 7,5% r/r (tj. ok. 5,5 mld zł), dochody z podatku CIT były wyższe o 33,9% r/r (tj. ok. 17,8 mld zł), dochody z podatku akcyzowego i podatku od gier były wyższe o 6,1% r/r (tj. ok. 4,8 mld zł), a dochody z tytułu podatku od niektórych instytucji finansowych były wyższe o 14,9% r/r (tj. ok. 0,8 mld zł). W okresie styczeń – grudzień 2022 r. wykonanie dochodów niepodatkowych wyniosło ok. 36,9 mld zł i było niższe o ok. 23,6 mld zł (tj. 39,0%) w stosunku do wykonania w roku 2021 r²¹.

²¹ Szacunkowe dane o wykonaniu budżetu państwa za styczeń-grudzień 2022 roku, Ministerstwo Finansów, Warszawa, marzec 2023 r.

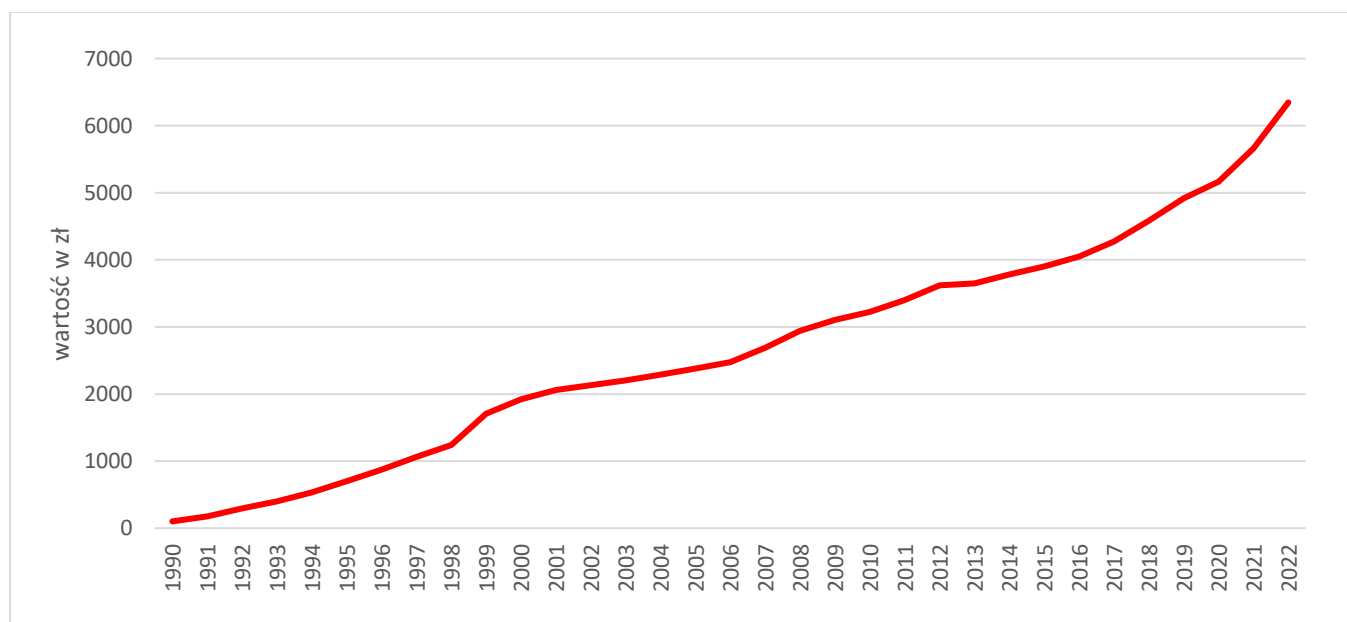
PODSUMOWANIE

Polski niezaprzeczalny, nawet mimo pewnych niepowodzeń, sukces gospodarczy ostatniego trzyletnia przejawia się przede wszystkim w licznych aspektach zmian gospodarczych, które rzutują jednak na wiele obszarów życia społecznego i społeczno-ekonomicznego. W rankingu *World Happiness Report 2023* klasyfikującym narody świata według poziomu zadowolenia ze swojego życia nasz kraj zajął 39. miejsce. Zróżnicowane kryteria badania pozwalają spojrzeć na pozycję Polski bardzo przekrojowo. Autorzy badania biorą pod uwagę PKB na jednego mieszkańca, wzajemne wsparcie mierzone odpowiedziami na pytanie: „Czy w trudnej sytuacji masz zaufaną osobę, u której możesz szukać wsparcia?”, długość życia w zdrowiu, wolność mierzoną odpowiedziami na pytanie: „Czy jesteś zadowolony/zadowolona z wolności podejmowania decyzji dotyczących swojego

życia?”, szczodrość mierzoną odpowiedziami na pytanie: „Czy wsparłeś finansowo jakiś cel charytatywny w ostatnim miesiącu?” oraz postrzeganie korupcji w swoim państwie. Za najszczęśliwszy kraj na świecie kolejny już raz uznano Finlandię, drugie miejsce zajęła Dania, a trzecie Islandia.

Porównanie poziomu i warunków życiowych Polaków daje pełen obraz dopiero przy porównaniu sytuacji w skrajnych momentach na osi czasu. Ewolucyjny charakter zachodzących w polskiej gospodarce i polskiej mentalności zmian często skutecznie ukrywa przed nami skalę dokonanego skoku cywilizacyjnego, który dokonał się nad Wisłą. Najprościej prześledzić to na przykładzie danych dotyczących przeciętnego wynagrodzenia.

WYKRES 14. Przeciętne wynagrodzenie w zł w Polsce w latach 1990-2022*

Źródło: ZUS

*Przeciętne wynagrodzenie uwzględniane przy obliczaniu podstawy wymiaru świadczeń, to przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w poprzednim roku kalendarzowym, ogłaszane corocznie przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, w formie komunikatu, w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski" (link do strony zewnętrznej) w terminie do 7 roboczego dnia lutego każdego roku.

Poziom życia w Polsce ustawicznie rośnie. Według raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego²² liczba uczelni wyższych wzrosła z 98 w roku 1989 do 394 w roku 2019, liczba miejsc w przedszkolach w miastach wzrosła z 680 tys. w roku 1989 do 881 tys. w roku 2017, liczba studentów wzrosła z 378 tys. w 1989 roku do 1,2 mln w roku 2017, z 29% w 1989 r. do 53% w 2017 wzrósł procent stopni doktorskich przyznawanych kobietom, z 220 tys. w 1990 r. do 16 tys. w roku 2016 spadła liczba zachorowań na ospę wietrzną.

Dane pokazują na jak wielu płaszczyznach zmieniło się życie Polaków. Trudno podważyć coraz częściej pojawiającą się w publicznej narracji tezę, że okres ostatniego, już nieco ponad, trzydziestolecia, to najlepszy czas dla Polski.

Wzrost PKB, rekordowy wzrost wartości eksportu, zmiana struktury zatrudnienia ze wzrostem znaczenia sektora usług i zniwelowaniem poziomu zatrudnienia w rolnictwie, wzrost zadowolenia Polaków ze swojego stanu zdrowia, dynamiczny wzrost zarobków gospodarstw domowych, wzrost odsetka osób z wyższym wykształceniem,

wydłużenie się długości życia Polek o średnio sześć lat i Polaków o 8, zwiększenie poziomu dostępu do nowoczesnego sprzętu medycznego, spadek umieralności noworodków, rozbudowanie sieci komunikacyjnej, wzrost średniego metrażu mieszkania – te sukcesy, przy wciąż obecnym szerokim spektrum problemów, każą postrzegać okres ostatnich trzech dekad jako czas pogoni Polski za najbardziej rozwiniętymi krajami.

²² Arak P., Czernicki Ł., Czerwiński A., Kukołowicz P., Kutwa K., Maj M., *Polska 1989-2019 Społeczeństwo, gospodarka, kultura*, PIE, Warszawa 2019.

BIBLIOGRAFIA

30 lat polskiego eksportu. Hity eksportowe, kierunki ekspansji, szanse na przyszłość, KUKE, Warszawa 2022.

Aktywność inwestycyjna polskich przedsiębiorstw za granicą – czynniki i skutki, red. W. Karaszewski, PWE, Warszawa 2013.

Ambroziak, Ł., Chojna, J., Gniadek, J., Krawczyk, A., Marczewski, K., Sawulski, J., *Transformacja polskiego eksportu – 30 lat wzrostu i co dalej?*, Wasiński, M. (współpr.), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2020.

Arak P., Czernicki Ł., Czerwiński A., Kukołowicz P., Kutwa K., Maj M., *Polska 1989-2019 Społeczeństwo, gospodarka, kultura*, PIE, Warszawa 2019.

Bałtowski M., Miszewski M., *Wprowadzenie*, [w:] *Transformacja gospodarcza w Polsce*, red. M. Bałtowski, M. Miszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne polskich przedsiębiorstw. Polska na tle świata, red. W. Karaszewski, TNOiK, Toruń 2008.

Chilimoniuk E., Czarny E., *Otwieranie gospodarki polskiej w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Gospodarka Polski na przełomie wieków*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2005.

Czy warto było zmieniać ustrój? Ocena przemian po 1989 roku, „Komunikat z badań” Nr 76/2019, CBOS, Warszawa, czerwiec 2019.

Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2014, GUS, Warszawa 2015.

Gorynia M., *Internacjonalizacja gospodarki a polityka gospodarcza w warunkach internacjonalizacji i globalizacji*, [w:] *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa i gospodarki*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 930, Wrocław 2002.

Hausner J. (red.), Geodecki T., Majchrowska A., Marczewski K., Piątkowski M., Tchorek G., Tomkiewicz J., Weresa M., *Konkurencyjna Polska. Jak awansować w światowej lidze gospodarczej?*, Kraków 2013.

Jankowska A., Nagengast A., Ramon J., *The Product Space and the Middle-Income Trap: Comparing Asian and Latin American Experiences*, OECD Development Centre Policy Insights No. 311, OECD, 2012.

Komentarz ZPP: regulacje gospodarcze powinny wchodzić w życie raz w roku, po co najmniej 12 miesiącach – to recepta na niestabilność przepisów, ZPP, Warszawa 2022.

Kolasa-Nowak A., *Zmiana systemowa w Polsce w interpretacjach socjologicznych*, Lublin 2010.

Korzeniowski B., *Transformacja pamięci. Przewartościowanie w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku*, Poznań 2010.

Kukliński A., *Transformacja przestrzeni europejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1(1)/2000

Łaszek A., Trzeciakowski R., Zieliński M., *Rozwój Polski po socjalizmie*, FOR, Warszawa 2020, s. 4.

Morawski W., *Zmiana instytucjonalna. Społeczeństwo – gospodarka – polityka*, Warszawa 1998.

Mrowiec J., Mućk J., *Długookresowe spojrzenie na stopę inwestycji w Polsce*. [dostęp online: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/dlugookresowe-spojzenie-na-stope-inwestycji-w-polsce/>].

Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w 2021 r., GUS, Warszawa 2022.

Opinie społeczne o bezrobociu i różnych aktualnych problemach społeczno-politycznych, Komunikat nr 32/534 z badań, OBOP, Warszawa 1990, s. 3.

Piątkowski M., *Polski Nowy Złoty Wiek*, od peryferii Europy do jej centrum, 2015.

Piech K., *Bilans Otwarcia. 30+ lat od transformacji systemowej – osiągnięcia i zagrożenia*, Warsaw Enterprise Institute, Warszawa 2021, s. 5.

Polska siódmą gospodarką na świecie pod względem perspektyw rozwoju eksportu, PIE, 2021, [dostęp online: <https://pie.net.pl/polska-siodma-gospodarka-na-swiecie-pod-wzglem-perspektyw-rozwoju-eksportu/>].

Pracujący, bezrobotni i bierni zawodowo (wyniki wstępne Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności), Główny Urząd Statystyczny, 2022.

Szacunkowe dane o wykonaniu budżetu państwa za styczeń-grudzień 2022 roku, Ministerstwo Finansów, Warszawa, marzec 2023 r.

Wyniki polskiego handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi za cały 2022 r. – rekordowy wzrost wartości polskiego eksportu, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, Warszawa 2023, s. 1.

Zwolnij, szkoda firm. Vacatio legis w polskim prawie gospodarczym, czyli ile czasu otrzymują przedsiębiorcy na dostosowanie się do zmian prawnych?, Grant Thornton, Warszawa 2022 r.

NAJLEPSZY CZAS POLSKI

[1992] — [2022]

ORGANIZATOR

PARTNERZY GŁÓWNI

PARTNER

PARTNER WSPIERAJĄCY

PARTNER INSTYTUCJONALNY

PARTNER MEDIALNY

PARTNERZY MERYTORYCZNI

